

The Diak logo is located in the top right corner of the page. It consists of the word "Diak" in a bold, pink, sans-serif font. The background of the page features a large, abstract graphic of overlapping pink and white curved shapes.

Anni Lehto
Ruut Salo

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto
Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkaus
Opinnäytetyö, 2021

MITÄ ON VIITOTTU PUHE?

**Kartoitus viitotusta puheesta ja sen opetuksesta Suomessa
viittomakieli- ja puhevammaisalan asiantuntijoiden näkökulmasta**

TIIVISTELMÄ

Anni Lehto & Ruut Salo

Mitä on viitottu puhe? – Kartoitus viitotusta puheesta ja sen opetuksesta Suomessa viittomakieli- ja puhevammaisalan asiantuntijoiden näkökulmasta

64 sivua ja 2 liitettä

Kevät 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkaus

Viitottu puhe on kommunikaatiokeinona hyvin moninainen, ja se määritellään eri tavoin lähteestä ja kontekstista riippuen. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää viitottua puhetta työssään käyttävien asiantuntijoiden ja opettajien ajatuksia viitotun puheen tämänhetkisestä tilanteesta Suomessa. Opinnäytetyössä kartoitettiin sitä, miten asiantuntijat määrittelevät viitotun puheen, mikä sen opettamisessa on tärkeää ja kaivataanko viitotusta puheesta lisää tutkittua tietoa.

Aineisto kerättiin laadulliseen tutkimusmenetelmään kuuluvalla teemahaastattelulla. Haastatteluissa oli mukana kymmenen viitotun puheen parissa työskentelevää tai aikaisemmin työskennellyttä henkilöä ympäri Suomea. Haastateltavat edustivat tulkkeja, opettajia sekä viittomakieli- ja puhevamma-alan järjestöjen työntekijöitä.

Kukin haastateltava määritteli viitottua puhetta oman kokemuksensa näkökulmasta. Tärkeimmäksi asiaksi huulion lisäksi nousi mahdollisuus soveltaa ja käyttää menetelmää tilanteen vaatimalla tavalla. Kaikki haastateltavat pitivät uuden tutkitun tiedon saamista tärkeänä ja varsinkin opetustyötä tekevät mainitsivat, että tutkimustieto helpottaisi heidän työtään. Viitottua puhetta käyttävien henkilöiden huomioimista ja tutkimukseen osallistumista pidettiin tärkeänä. Useat haastateltavat ehdottivat yhteistyön tekemistä eri järjestöjen ja opettavien tahojen kanssa. Yhteistyöllä saataisiin eri tahojen näkökulmat kuuluviksi ja mahdollisimman monia palveleva lopputulos.

Asiasanat: viitottu puhe, viitotun puheen suositukset, teemahaastattelu, laadullinen tutkimus.

ABSTRACT

Anni Lehto & Ruut Salo

What is Finnish signed speech? – An interview concerning the current status of signed speech and its education in Finland from the perspective of specialist on the field of sign language and communication

64 pages and 2 appendices

Spring 2021

Diakoniamattilä University of Applied Sciences

Bachelor's Degree Programme in Humanities

Interpreter, Sign Language and Interpretation

Signed speech is a form of augmentative and alternative communication. It is defined in several ways in Finnish literature and by the people in the communication field. The differences in definition stem from varying personal experiences in addition to the context and purpose it is being used for. This thesis' goal was to review the present perception of signed speech in Finland from the perspective of signed speech specialists both currently in the field and those who have retired.

Ten specialists from different parts of Finland were interviewed for this thesis. Among them were sign language interpreters and interpreters for the speech impaired, signed speech teachers and signed speech specialists who work for an organisation in the Finnish sign language and communication field. The purpose of these interviews was to survey how signed speech was defined, what kind of aspects were found important in its teaching and whether it is needed to conduct more surveys on the Finnish signed speech.

Each specialist defined signed speech through their personal experience. Based on the data that was gathered through the interviews the most important thing in signed speech, in addition to mouthing, was the fact that you can modify signed speech based on the user's needs. Signed speech teachers especially thought that conducting more research on the matter is needed and would help them in their jobs. Specialists thought it is important to co-operate between the educational and organisational institutions and those who use signed speech as an augmentative or alternative form of communication. The results of this co-operation would benefit everyone more than them conducting research individually.

Keywords: signed speech, guidelines for Finnish signed speech, qualitative survey, theme interview

TIIVISTELMÄ VIITOTULLA PUHEELLA

Anni Lehto ja Ruut Salo

Mitä on viitottu puhe? – Kartoitus viitotusta puheesta ja sen opetuksesta Suomessa viittomakieli- ja puhevammaisalan asiantuntijoiden näkökulmasta

64 sivua ja 2 liitettä

Kevät 2021

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Humanistisen alan ammattikorkeakoulututkinto

Tulkki (AMK), viittomakieli ja tulkkaus

<https://youtu.be/rPX3Kag07zM>

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 VIITOTTU PUHE SUOMESSA	6
2.1 Viitotun puheen luokittelua ja määritelmiä.....	6
2.2 Viitotun puheen käyttäjäkunta kirjallisuuden näkökulmasta	12
2.3 Muut viittomiin perustuvat kommunikaatiokeinot.....	14
2.4 Viitotun puheen opiskelumahdollisuudet.....	15
3 VIITOTUN PUHEEN TUTKIMUKSEN TILANNE SUOMESSA	18
3.1 Vipe-projekti	18
3.2 Viitotun puheen suositukset	21
4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTONKERUUMENETELMÄ	24
4.1 Teemahaastattelu ja teemoittelu	25
4.2 Haastattelujen toteutus	27
4.3 Aineiston litterointi.....	28
4.4 Työn eettisyys ja luotettavuus	29
5 AINEISTON TULOKSET.....	32
5.1 Haastateltavien taustaa viitotun puheen parissa.....	32
5.2 Viitotun puheen määrittelyn käyttäjäsidonnaisuus	34
5.3 Kohderyhmän vaikutus viitotun puheen opetukseen.....	43
5.4 Tutkimuksilla lisää tietoisuutta viitotun puheen moninaisuudesta	48
5.5 Kommunikaatioyhteistyöstä apua profiilin nostamiseen.....	56
6 POHDINTA	60
LÄHTEET.....	62
LIITE 1. TUTKIMUSKIRJE.....	65
LIITE 2. HAASTATTELUKYSYMYKSET	66

1 JOHDANTO

Viitottu puhe on viittomiin perustuva kommunikaation muoto. Sitä voivat käyttää ihmiset, jotka tarvitsevat arjessaan kommunikointiin muitakin keinoja kuin puhetta. Viitottu puhe voi olla myös osa viittomakielen ja puhetta tukevan ja korvaavan kommunikaation ammattilaisten työtä. Kiinnostuksemme kyseistä menetelmää kohtaan alkoi koulutuksemme aikana. Viitotun puheen opinnot olivat osa sekä viittomakielen että puhevammaisten tulkkauksen ammattikorkeakoulututkintoa. Edustamme työn tekijöinä kummankin tulkkauksena näkökulmaa, minkä koimme laajentavan ajatuksiamme kyseisestä aiheesta.

Konsepti kielen tuottamisesta kahden modaliteetin eli aistikanavan kautta kiehtoi meitä. Aiheen valikoitumiseen vaikutti oman mielenkiinnon heräämisen lisäksi kommunikaatioalan kentältä kantautunut tarve tarttua aiheeseen. Molempien toiveena oli tehdä opinnäytetyö, joka veisi alaa eteenpäin ja olisi hyödyksi aiheesta kiinnostuneille. Toinen meistä myös halusi puhevammaisten tulkkauksen opiskelijana säilyttää kosketuksen viittomiin puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikaation erikoistumisen ohella.

Kuten useat haastateltavat sanoittivat, ”tekijänsä näköinen” ja moninainen viitottu puhe näyttäytyi meille haastavana kokonaisuutena. Tuntui hieman hurjalta, että kirjallisuuslähteet, jotka pohjautuvat usein ammattilaisten subjektiivisiin kokemuksiin ja ovat tässä vaiheessa jo melko vanhoja, olisivat ammattitaitomme pohjana tulevassa työelämässä. Halusimme, että tietomme aiheesta kasvaisi ja sen ympärille jäänyt jäsentymättömyys saisi selkeyttä ennen työelämään siirtymistä. Haastatteluissa käydyt keskustelut viittomakieli- ja puhevammaisalan kentällä työskentelevien ammattilaisten kanssa varmistivat, että aiheen tutkimiselle on tarvetta.

Aloitimme työmme perehtymällä alaa ja aihetta koskevaan kirjallisuuteen. Tutkimusosuudessa selvitimme teemahaastattelun keinoin, millaisia käsityksiä viitotun puheen määritelmästä, käyttötavoista ja käyttäjäkunnasta viitotun puheen asiantuntijoilla on ja näkevätkö he tarvetta lisätutkimuksille. Kartoitimme myös, millainen viitotun puheen opetuksen tilanne on Suomessa tällä hetkellä: mitä asioita sen opettamisessa pidetään tärkeänä, missä ja miten sitä opetetaan, miten menetelmän osaamista arvioidaan, koetaanko opetuksen määrä riittäväksi sekä miten alan asiantuntijat kehittäisivät viitotun puheen opetusta. Koska Kuuloliitto ry:n vuonna 2003 laatimat viitotun puheen suositukset ovat ainoat menetelmän käytöstä laaditut viralliset ohjeet, halusimme selvittää asiantuntijoiden ajatuksia myös niistä. Lisäksi olimme kiinnostuneita kaikista uusista ja erilaisista näkökulmista, joita asiantuntijat nostivat aiheen tiimoilta esille. Tutkimuskysymykset tarkentuivat vielä työn edetessäkin, sillä koimme hankalaksi muotoilla ne tiiviiseen muotoon työn laajan näkökulman vuoksi.

Yhteistyö kuulovammaisten henkilöiden etujärjestö Kuuloliitto ry:n kanssa toi opinnäytetyömme tekemiseen alan asiantuntemusta ja mahdollisuuden saada uusinta tietoa viitottuun puheeseen liittyen. Tutkimukset auttaisivat kehittämään ja yhtenäistämään käsityksiä viitotusta puheesta, mikä taas vaikuttaa muun muassa siihen, minkälaisia tavoitteita ja vaatimuksia sen opetukselle varsinkin ammatillisissa koulutuksissa voidaan asettaa. Toiveenamme onkin, että haastatteluiden kautta saadut tulokset hyödyttävät alaa ja antavat lähtökohdan sekä työkaluja viitotun puheen määritelmän ja opetuksen kehittämiseksi.

2 VIITOTTU PUHE SUOMESSA

Avasimme aihetta mahdollisimman laajasti, jotta sen moninaisuus saataisiin nostettua näkyvään muotoon. Näin saimme myös paremman käsityksen siitä, mitä määrittelytapoja ja minkälaista kirjallisuutta aiheesta on saatavilla. Erityisen laajasti on avattu viitotun puheen määritelmää alan kirjallisuudessa, koska halusimme tuoda esiin monia näkökulmia aiheeseen. Lisäksi avaamme lyhyesti muita viittomiin perustuvia kommunikointimuotoja, jotta niiden rajapintoja on helpompi suhteuttaa ja verrata viitottuun puheeseen. Opetuksesta kerromme, missä viitottua puhetta voi Suomessa opiskella ja millaisissa muodoissa.

Viitottu puhe määritellään lähteissä melko yksiselitteisesti, mutta problematiikka tulee esiin siinä, että lähteet edustavat usein jotain tiettyä näkökulmaa viitotusta puheesta. Myöskin se, millaisena viitotun puheen rooli, muoto ja käyttötarkoitus nähdään muuhun viittomiin perustuvaan kommunikointiin suhteutettuna, vaihtelee. Viitotusta puheesta voidaan myös käyttää eri nimeä, vaikka puhutaan samasta menetelmästä.

2.1 Viitotun puheen luokittelua ja määritelmiä

Yhtenä pyrkimyksenämme tässä opinnäytetyöprosessissa oli saada kokonaiskuva siitä, mitä viitottu puhe on. Tätä varten on tärkeä tietää, kuinka viitottua puhetta määritellään ja luokitellaan kirjallisuudessa ja minkälaisena se on nähty ennen, jotta voimme verrata tätä käsitystä haastatteluissa keräämäämme aineistoon. Löytämiemme kirjallisuuslähteiden mukaan viitottu puhe luetaan nykyisin yhdeksi viittomakommunikaation muodoksi, jonka johdosta se kuuluu puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikointimenetelmiin. Historiassa näin ei ole aina ollut, vaan luokittelu ja määritelmä ovat muuttuneet ajan myötä.

Teoksen *Introduction to Augmentative and Alternative Communication* (2001) mukaan puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä käyttävät muun muassa ihmiset, jotka tarvitsevat vuorovaikutuksen täydennykseksi tai korvaajaksi muitakin

menetelmiä, kuin puhetta. Henkilö voi käyttää jotakin näistä menetelmistä joko pääasiallisena kommunikoinnin muotonaan, puheen ymmärtämisen tukena tai kielen kehityksen edistämiseksi. Puhetta tukevista ja korvaavista kommunikointimenetelmistä käytetään myös englannin kielestä lainattua nimitystä AAC-menetelmät (augmentative and alternative communication). Menetelmiä voidaan käyttää vuorovaikutuksessa rinnakkain yksilölliset tarpeet huomioon ottaen. Viitottu puhe voi olla sekä puhetta tukeva että korvaava kommunikointimuoto. Luokittelu riippuu siitä, millaista tukea henkilö tarvitsee vuorovaikutuksessa. (von Tetzchner & Martinsen 2001.)

Varsinaista aiempaa luokittelua viitotusta puheesta ei kirjallisuudesta löydy. Viitottua puhetta vastaavien käsitteiden historiaa on kuitenkin avattu muun muassa teoksessa *Viittomakieli – johdatus kielen olemukseen ja käyttöön* (Savisaari & Vanne 1979). Vaikka teos on vanha, eikä sen sisältöä enää kaikilta osin voida pitää paikkansapitävänä, se auttaa valottamaan viitotun puheen historiaa. Kyseisessä teoksessa viitotun puheen kaltaista menetelmää ei luonnehdita kommunikointimenetelmäksi, vaan osaksi viittomakielen lajeja. Ennen, kun viittomakielestä ei ollut olemassa tarkempia tutkimuksia, sitä pidettiin kehittymättömänä kielenä, jota oli tarpeen korjata ”oikeampaan” puhutun kielen mukaiseen suuntaan. Tästä ”korjatusta viittomakielestä” lähti ajatus simultaaniviittomiseen, eli käytännössä viitottuun puheeseen. Silloin ajateltiin, että kuurojen käyttämä ”varsinainen viittomakieli” eli nykyisen käsityksen mukainen suomalainen viittomakieli, oli slangin tapainen muunnelmä simultaaniviittomisesta. (Savisaari & Vanne 1979.)

Nykyisin viitotun puheen ja viittomakielen katsotaan olevan selvästi eri asioita. Viittomakieli on kuurojen äidinkieli, jonka asema tunnustetaan myös Suomen laissa (Viittomakielilaki L359/2015). Viitottu puhe eroaa viittomakielestä muun muassa siten, että se seuraa puhutun kielen rakennetta, kun taas viittomakielellä on oma kielioppinsa. Viitottu puhe ei nykyisen käsityksen mukaan ole myöskään itsenäinen kieli viittomakielten tapaan (Fast & Kalela 2006). Viittomakielet ovat kehittyneet luonnollisesti, kun taas viittomajärjestelmäksiin kutsuttu viitottu puhe on luotu viittomakielen ja puhutun kielen pohjalta. Viitottu puhe jakaa viittomakielen kanssa kirjallisuuden mukaan pääasiassa vain viittomat ja sormiaakkoset,

eikä viittomakieltä osaavat siksi aina ymmärrä viitottua puhetta tai päinvastoin (Ikonen 1996).

Viitotun puheen funktion nähdään kirjallisuuden perusteella olevan melko yksiselitteisesti huulioluvun tukeminen. Kun menetelmää määritellään tätä laajemmin, käsitykset ja painotukset eriävät. Lea Härmän ja Minna Pelkosen kirjoittamassa *Viitotun puheen oppikirjassa* (1996), joka nousi monesti esiin myös aineistossa, viitottu puhe määritellään seuraavasti: ”Viitottu puhe on menetelmä, jonka avulla kuuroutunut ja vaikeasti huonokuuloinen voi saada selvää puhekielestä, äidinkielestään”. Kirjallisuuslähteet olivat hyvin yksimielisiä siitä, että menetelmässä käytetään puheen tukena suomalaisesta viittomakielestä lainattuja perusmuotoisia viittomia. Viittomien ja puhuttujen sanojen merkityksen tulee vastata toisiaan. Tämä tarkoittaa, että viittomien valinnassa pitää ymmärtää sanan pinta-merkitystä syvemmälle ja ottaa huomioon sanan asiayhteys. (Härmä & Pelkonen 1996.)

Viitotun puheen tutkimushankkeessa nimeltä *Viitottu puhe suomalaisessa kuulovammaisuutta ja erityispedagogiikkaa koskevassa kirjallisuudessa* (Fast & Kalela 2006) tutkittiin laajasti viitotun puheen määrittelyä suomalaisessa kirjallisuudessa. Selvityksen pohjalta Fast ja Kalela tulivat siihen johtopäätökseen, että yleisimmin viitottu puhe määritellään huuliolukua tukevaksi kommunikointimenetelmäksi. Viitottu puhe on siis selvityksen mukaan menetelmä, jossa tärkeintä on selkeästi artikuloitu puhe, jota viittomat tukevat. Käytännössä puhutun kielen rinnalla viitotaan samanaikaisesti viittomakielestä lainattuja viittomia puhekielen rakenteen mukaisesti. Puhe voidaan lausua ääneen tai artikuloida huuliolla ääntä käyttämättä. Huuliolla tarkoitetaan suun asentoja ja liikkeitä puhumisen tai viittomisen aikana (Stolt 2000, 165). Viitotun puheen määritelmät ovat selvityksen mukaan olleet samantapaisia lähteen iästä ja näkökulmasta huolimatta. Kuitenkaan mikään teoksen käsittelemistä viitotun puheen määritelmistä ei perustunut tutkimukselliseen tietoon, vaan lähteiden kirjoittajien omiin kokemuksiin. Määritelmiä oli myös analysoitu niukasti ja osa lähteistä tukeutui toisten lähteiden kirjoittajien kokemuksiin niitä kyseenalaistamatta. (Fast & Kalela 2006.)

Selvityksen mukaan viitotusta puheesta on käytetty myös muun muassa termejä totaalikommunikaatio, viitottu suomi ja simultaaniviittominen. Suomessa käytetään kuitenkin enenevässä määrin termiä viitottu puhe. Näin on oletettavasti siksi, että se korostaa menetelmän yhteyttä puhuttuun kieleen. Termi on käytössä esimerkiksi tulkikoulutuksissa, joista se vakiintuu alan opiskelijoiden käyttöön. Viitottu suomi taas voi antaa menetelmästä harhaanjohtavan vaikutelman, sillä termi uhkaa mennä sekaisin suomalaisen viittomakielen kanssa. Lisääntyneen viittomakielen tutkimuksen myötä viittomakieli on haluttu tietoisesti erottaa viitotusta suomesta, mikä voi myös olla yksi syy termin viitottu puhe lisääntyneeseen käyttöön. (Fast & Kalela 2006.)

Termit ”totaalikommunikaatio” ja ”simultaaniviittominen” ovat todennäköisesti käännöstermejä englannista tai ruotsista, missä ne eivät täysin vastaa suomen kuvaa viitotusta puheesta. Esimerkiksi Ruotsissa käytettävä ”total kommunikation” (totaalikommunikaatio) ja ”tecknad svenska” (viitottu ruotsi) tarkoittavat eri menetelmiä, kun taas Suomessa totaalikommunikaatio ja viitottu suomi ovat kirjallisuuden perusteella osittain päällekkäisiä menetelmiä. Vuonna 2003 laadittujen viitotun puheen suositusten myötä suomalainen kuva viitotusta puheesta muuttui lähemmäs Ruotsissa käytössä olevaa termiä ”total kommunikation”. (Fast & Kalela 2006.)

Totaalikommunikaatiolle on eri lähteissä olemassa useita määritelmiä, minkä vuoksi termin käyttäminen tässä opinnäytetyössä olisi voinut johtaa sekaannuksiin. Viitottu puhe voidaan kuitenkin kirjallisuuden valossa lukea yhdeksi totaalikommunikaation muodoksi. Totaalikommunikaatio on määritelty muun muassa menetelmäksi, joka yhdistää puheen, kuulon, huulioluvun, sormiaakkoset, viittomat, ilmeet ja eleet (Sume 2010). Siihen voi kuulua edeltävien lisäksi lukeminen ja kirjoittaminen. Termillä voidaan viitata laajemmassa mittakaavassa myös filosofiaan, jonka mukaan ihmisellä on oikeus kommunikoida hänelle sopivalla ja hänen tarpeensa täyttävällä tavalla (Takala 2016, s. 44–45). Totaalikommunikaatiota on käytetty muun muassa kuulovammaisten lasten kommunikaation kuntoutusmenetelmänä (Järvenpää & Koskela 2000).

Termiä viitottu suomi on rinnastettu kahden kielen välimuotoon, pidgin-kieleen, eli ikään kuin keinotekoiseen kieleen. Pidgin-kieli voi muodostua silloin, kun eri kieliä puhuvat joutuvat asioimaan keskenään. Tällöin keskustelussa käytettävä kieli saa vaikutteita molempien osapuolten puhumasta kielestä. (Takala 2016, 43.) Myös Fast ja Kalela (2006) huomasivat kirjallisuuskatsauksessaan, että viitottu puhe rinnastettiin joissain lähteissä kieleen. He pohtivat, että väittämä saattaa olla perusteltua, koska viitotun puheen kielioppi lainautuu puhutusta ja viittomat viitotusta kielestä, mutta toisaalta myöhemmin katsauksessa väite kumotaan lähteisiin vedoten.

Pidgin-kieltä käyttävä ei keskity kohdekieliseen ilmaisuun, vaan haluan olla vuorovaikutuksessa eri kieltä puhuvan kanssa (Viita 2008, 46). Myös kuurot saattavat muuttaa viittomakieltään keskustellessaan kuulevan viittojan kanssa, jotta kuulevan osallistuminen keskusteluun helpottuu (Takala 2016, 43). Kuuro saattaa lisätä viittomakieleensä suomen kielen elementtejä, jolloin kieli muuttuu viitotun puheen kaltaiseksi. Myös kuulevien, jotka ovat opetelleet viittomakielen vasta aikuisena, kieli saattaa muistuttaa enemmän ”viitottua suomea”. Sama ilmiö nousi esille myös haastateltavien kokemuksissa. Tätä kuurojen toisen kielen pohjalta mukauttamaa viittomista kutsutaan muun muassa kontaktiviittomiseksi (Stolt 2000, 164–165).

Savisaari ja Vanne (1979) käyttivät viitottua puhetta muistuttavasta käsitteestä kahta nimitystä: aikaisemmin mainittu simultaaniviittominen sekä kieliopin mukainen viittominen. Nimitykset kuvastavat pikemminkin kahta eri viitotun puheen osaamistasoa tai opiskeluvaihetta, kuin määritelmää. Niitä kuvataan teoksessa ikään kuin välivaiheina suomen kielen tai viittomakielen oppimiseen. Kieliopin mukainen viittominen on teoksen mukaan simultaaniviittomisen jatke ja tarkempi versio. Nykyisten suositusten valossa viitottu puhe on näistä kahdesta lähempänä simultaaniviittomista, sillä siinä suositellaan viitottavaksi pääasiassa taivutamattomia viittomia suomen kielen rytmisissä. (Savisaari & Vanne 1979.) Viitotun puheen suosituksista kerrotaan tarkemmin luvussa 3.2. Samantapaisen määritelmän simultaaniviittomista antaa Kuurojen museon nettisivut, joiden mukaan simultaaniviittominen tarkoittaa taajaa viittomien käyttöä puheen ohessa. Kuurojen

museo viittaa määritelmässä 1960-luvulla kirjoitettuun viittomakielen taskusanakirjaan nimeltä *Sano se käsin*. Kirjassa käytettiin Kuurojen museon mukaan samaa luokittelua viittomakielen lajeista, kuin teoksessa *Viittomakieli – johdatus kielen olemukseen ja käyttöön* (1979).

Simultaaniviittomista käytettiin opetusmetodina oralismin aikana kuurojen, kuuroutuneiden ja huonokuuloisten viittomakielisten opetuksessa. Oralismi oli 1800-luvun loppupuolella levinnyt aate, jonka mukaan viittomakielen käyttö estää puheen kehittymistä, koska puheen ja ajattelun kehityksen ajateltiin olevan yhteydessä toisiinsa. Aate johti puhemenetelmän korostamiseen kuurojen opetuksessa ja viittomakielen aseman heikkenemiseen. (Laakso & Salmi 2005.) Ajateltiin, että simultaanimetodia käytettäessä viittomakielinen henkilö oppisi sekä suomen että ”oikean viittomakielen”, jonka ajateltiin siihen aikaan olevan kytköksissä suomen kieleen. Opettajien oli myös helpompi ymmärtää suomeen perustuvaa viittomista. (Savisaari & Vanne 1979.) Simultaaniviittomista käytettiin siis opetuksen apuvälineenä ja myöhemmin siitä kehitettiin kommunikaatiomenetelmä, joka muotoutui viitotuksi puheeksi (Laakso & Salmi 2005, 144–148; 338–339).

Ennen viitotun puheen suositusten laatimista viitotun puheen ”puhtain muoto” oli lähempänä niin kutsuttua eksaktia eli yllä mainittua kieliopin mukaista viittomista (Savisaari & Vanne 1979). Eksaktissa viittomisessa ei viitota pelkkiä taivuttamattomia viittomia, vaan myös päätteitä, kuten sijamuotoja, kieliopillisia piirteitä ja pronomien ja prepositioiden kaltaisia pikkusanoja, joita nykyisten suositusten mukaan viitotussa puheessa ei tarvitse käyttää. (Fast & Kalela 2006.) Eksaktiin viittomiseen kuuluvia päätteitä voidaan hyödyntää esimerkiksi kielten opetuksen apuna, sillä sen pyrkimyksenä on tehdä kielestä mahdollisimman näkyvää. (Takala 2016, 44.) Keräämämme aineiston perusteella viitottua puhetta käytetään kuitenkin hyvin yksilöllisesti ja nykyisinkin tilanteesta riippuen viitotaan jonkin verran päätteitä, vaikka niitä ei suositusten mukaan tarvitse käyttää.

Ajankohtaista tietoa viitotun puheen luokittelusta ja määritelmästä on kirjallisuuden perusteella vaikea saada. Edellä esitellyistä termeistä viitottu puhe kuvastaa eniten haastateltavien käsitystä menetelmästä ja on luultavasti tutuin alalla käytettävä termi, minkä vuoksi sitä on tarpeenmukaista käyttää myös tässä työssä.

Kirjallisuuden määritelmä viitotusta puheesta huuliolukua tukevana kommunikointimenetelmänä tuntui kuitenkin hieman suppealta, mutta otimme sen silti työn lähtökohdaksi, sillä se oli kirjallisuudessa käytettävistä luonnehdinnoista yleisin ja nousi esille myös haastatteluissa. Haastatteluista kerätty aineisto kuitenkin osittain kyseenalaistaa kirjallisuuden perustella saatavan käsityksen viitotusta puheesta.

2.2 Viitotun puheen käyttäjäkunta kirjallisuuden näkökulmasta

Viitottua puhetta käyttää kommunikaatiokeinonaan hyvin laaja kirjo ihmisiä, minkä vuoksi sillä on erilaisia käyttötapoja. Juuri käyttötapojen monipuolisuus tekee viitotusta puheesta mielestämme mielenkiintoisen kommunikointikeinon. Tutkimushankkeessa *Viitottu puhe suomalaista kuulovammaisuutta ja erityispedagogiikkaa koskevassa kirjallisuudessa* (2006) huomautetaan, että jokainen käyttäjäryhmä käyttää viitottua puhetta oman näkökulmansa kautta. Tämän lisäksi viitotun puheen käyttötapana on käyttäjäryhmien sisällä hyvin yksilöllistä ja vaihtelevaa. Hankkeessa mainitaan myös, että 2000-luvulle tultaessa viitotun puheen käyttäjien lukumäärä oli nousussa, vaikka tarkkaa määrää ei mainitakaan. Tieto on tässä vaiheessa hyvin vanha, eikä ajantasaisempaa tietoa ole löydettävissä kirjallisuudesta.

Viitotun puheen etäopetusprojekti Vipun (2004) loppuraportissa esitetään, että viitottua puhetta käyttävät kuuroutuneet ja huonokuuloiset henkilöt. Fastin ja Kalelan (2006) kirjallisuuskatsauksessa todettiin, että suurimmassa osassa kirjallisia lähteitä juuri nuo kaksi ryhmää mainittiin useimmiten ja nähtiin suurimpina käyttäjäryhminä. Henkilö luokitellaan kuuroutuneeksi, jos hän on menettänyt kuulonsa kokonaan (Vipe-loppuraportti 2004). Millaisia vaikutuksia kuuroutumisella on riippuu siitä, onko kuulo menetetty ennen puheen oppimista vai sen jälkeen. Kuuroutuneen on usein vaikea saada puheesta selvää, vaikka hänellä olisi kuulokoje. (Kuuloliitto. Kuulo. Kuulo ja kuulovammat.) Huonokuuloinen henkilö taasen kuulee, mutta huonosti. Madaltuneelle kuulokynnykselle voi olla useita syitä. (Fast & Kalela 2006.)

Sisäkorvaistutteella (cochlear implant) tarkoitetaan kuulon apuvälinettä, joka ohittaa sisäkorvan rakenteet ja vie kuulon kautta tulevan ärsykkeen suoraan kuulohermoon. Istute on tarkoitettu niille kuulovammaisille henkilöille, joille tavallisesta kuulokojeesta ei ole tarpeeksi apua kuulemisessa tai se ei vaurion tyypin vuoksi auta. Se voidaan asentaa myös syntymästään asti kuuroille lapselle. Kun kyseessä on lapsi, puheen- ja kielenkehitys lähtee yleensä sujumaan hyvin, mikäli istute asennetaan ennen toista ikävuotta. (Takala & Sume 2016.) Sisäkorvaistutteen avulla on siis mahdollista aistia ääniä, mutta sen avulla ei saavuteta normaalia kuuloa (LapCi ry. Sisäkorvaistute). Tavallisen kuulokojeen tavoin istutukseen ei paranna kuuloaistia, vaan hyödyn saamiseksi laitteen pitää olla kunnossa ja leikkauksen onnistua. On syytä muistaa myös, että istutekorvalla ei kuule lainkaan, kun istutteen ulompi osa poistetaan esimerkiksi uimaan mentäessä, laitteen vaurioituessa tai akun loppuessa. (Rainó 2012, 102.)

Kuuroutuneita, sisäkorvaistutteen käyttäjiä ja huonokuuloisia, kuten joitakin kuurosokeita henkilöitäkin yhdistää se, että heidän äidinkieltensä on usein suomen kieli. Henkilöä, jolla on kuulon haasteita, auttaa visuaaliset vihjeet, joita voidaan huulion lisäksi saada kehosta. (Lonka & Aulanko 2000.) Mikäli kuulovammainen henkilö kokee kuuluvansa kuulevien kulttuuriin, on ymmärrettävää haluta säilyttää puhutun kielen rakenne kommunikoinnissaan. (Takala 2016, 22–37.) Muun muassa edellä mainituista syistä monet yllä mainituista käyttäjäryhmistä voi hyötyä viitotusta puheesta.

Kuurosokean henkilön kommunikaatiotavat ovat hyvin yksilöllisiä ja riippuvat esimerkiksi hänen jäljellä olevan kuulo- ja näköaistin määrästä ja laadusta. Kielen vastaanottaminen näön kautta on yksilöstä riippuen tai tietyissä olosuhteissa, kuten sopivassa valaistuksessa tai hyvän etäisyyden päässä, kuurosokealle henkilölle mahdollista. Koska näköä on yleensä vähän jäljellä tai se on muuntunut, viittomisessa on tärkeää muistaa kiinnittää huomiota liikkeiden sopivaan laajuuteen ja nopeuteen, valaistukseen sekä viittomisen paikkaan. Näköaistin sijaan viittomista voi vastaanottaa myös taktiilisti kädestä käteen, jolloin vuorovaikutus perustuu tuntoaistiin. Tällöin esimerkiksi ilmeiden ja kehon eleiden välittyminen muutetaan kosketuksen ja liikkeen kautta vastaanotettavaksi. (Suomen kuurosokeat ry. Kuurosokeus. Kommunikaatio. Näköaistiin perustuvat menetelmät.)

Fastin ja Kalelan (2006) mukaan, jos kuurosokea tai kuuroutunut henkilö opettelee viitotun puheen, siitä tulee usein yksi hänen tärkeimmistä kommunikaatiomenetelmistään.

Puhevammaisia käyttäjäryhmiä sivutaan kirjallisuudessa vain ohimennen ja hyvin yleisellä tasolla. Suuressa osassa lähteistä heitä ei mainita lainkaan. Fastin ja Kalelan (2006) kirjallisuuskatsauksessa oli lyhyt maininta esimerkiksi kehitysvammaisista, kuulevista kommunikaatiohäiriöisistä ja afaattisista viitotun puheen käyttäjistä. Katsauksen mukaan näillä ryhmillä viitottu puhe liittyy usein kielen oppimiseen ja opetukseen. Muista viitotun puheen hyödyistä puhevammaisille käyttäjille kerrotaan hyvin vähän.

Viitottua puhetta kommunikaationsa tukena käyttävien ryhmien lisäksi on heidän lähi-ihmisiään sekä asiantuntijaryhmiä, jotka käyttävät viitottua puhetta arjessaan säännöllisesti. Heitä kuitenkin puhevammaisten tavoin harvoin mainitaan kirjallisuudessa. (Fast & Kalela 2006.) Viitotun puheen käyttöön juurtumisen kannalta olisi kuitenkin tärkeää, että myös viitotulla puheella kommunikoivan henkilön lähipiiri oppisivat käyttämään sitä (Lonka 2000, s. 295). Lisäksi kuurot voivat käyttää viitottua puhetta varsinkin suomenkielisten henkilöiden läsnäollessa. Henkilöstä riippuen käytetty viittomakieli voi olla muutoinkin hyvin viitotun puheen kaltaista. (Takala 2016, 43.)

2.3 Muut viittomiin perustuvat kommunikaatiokeinot

Kerromme muista viittomiin perustuvista kommunikaatiokeinoista lyhyesti, sillä ne nousivat useasti esiin haastatteluissa. Viittomakommunikaatiolla tarkoitetaan tukiviittomia ja viitottua puhetta (Vates. Tietopaketit. Työelämän saavutettavuus. Viestinnän saavutettavuus). Sillä voidaan kuitenkin tarkoittaa myös laajemmin kaikkia viittomiin perustuvia puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä, kuten sormiaakkosviestintää. Kaikkia viittomakommunikaation muotoja voidaan viittoa myös taktiilisti ja kaventuneeseen näkökenttään. (Lahtinen 2012, s. 260–262.)

Tukiviittomia käyttävät muun muassa ihmiset, joilla on kehitysvamma tai kielellinen erityisvaikeus. Niitä voivat käyttää myös autismin kirjon henkilöt. (Ikonen 1996.) Tukiviittomia käytetään puhetta tukevana apukeinona ja lapsilla sen käytön odotetaan usein tukevan kielellistä kehitystä. Erona viitottuun puheeseen on, että tukiviitottaessa puheesta viitotaan muutama keskeinen sana. Viitottava sana valitaan sen mukaan, mitä puheessa halutaan korostaa. Esimerkiksi lauseesta ”ota kaapista puhdas pusero” voitaisiin viittoja mikä tahansa sana riippuen millainen tilanne, tavoite ja edellytykset vuorovaikutuksella on. Viittomien ja puheen samanaikaisuus on tärkeä osa tukiviittomista, kuten yleensä myös ääneen puhuminen viittomisen rinnalla. (Haaksilahti 2012.) Tukiviittomista käytetään myös nimitystä avainviittomat. (von Tetzner & Martinsen 1999.)

Sormiaakkosviestintä on viitotun puheen tavoin määritelty huuliluvun tukimenetelmäksi. Menetelmässä viitotaan viittomakielestä lainatuilla sormiaakkosilla puheen rinnalla. (von Tetzner & Martinsen 2001.) Sormiaakkosilla viittomista kutsutaan sormitukseksi ja ne tulisi tuottaa lähellä huuliota vastaanottamisen helpottamiseksi. Käyttäjä sormittaa sanan ensimmäisen kirjaimen niin, että keskustelukumppani voi samalla seurata puheen artikulaatiota huulilta. Mikäli sanan alussa on monta konsonanttia, kaikki niistä viitotaan ja yhdysanoissa viitotaan kaikkien osien alkukirjaimet. Sanat, joita on vaikea lukea huuliosta, voidaan sormittaa kokonaan. Sormiaakkosviestintää voidaan käyttää toisen kommunikointimenetelmän tukena, kuten esimerkiksi viitotussa puheessa, tai omana menetelmänä esimerkiksi kuuroutuneiden, huonokuuloisten tai sellaisten kuulevien puhevammaisten kanssa, joiden on vaikea ilmaista itseään puhuen. (Haaksilahti 2012.)

2.4 Viitotun puheen opiskelumahdollisuudet

Suomessa viitotun puheen opetusta tarjotaan tällä hetkellä kuulovammaisille, heidän läheisilleen, viittomakieli- ja puhevammaisalaa opiskeleville sekä muille kiinnostuneille. Tarjolla on yksittäisiä kursseja ja ammattiin tähtäävän koulutuksen sisälle kuuluvia opintokokonaisuuksia. Opetukseen voi hakeutua itse tai siihen voi saada suosituksen esimerkiksi puheterapeutilta.

Kuuloliitto ry järjestää kerran vuodessa Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) rahoittaman kokonaiskommunikaatiokurssin, joka painottuu viitotun puheen opiskeluun. (Kuuloliitto.fi. Toiminta. Esteettömyys. Kommunikaatio.) Kurssi on tarkoitettu viitottua puhetta omaan kommunikointiinsa tarvitseville henkilöille ja heidän läheisilleen. Se järjestetään Kopolan kurssikeskuksessa ja kestää viisi päivää. Osallistujat on jaettu taitotason mukaan alkeis- ja jatkoryhmään. Alkeisryhmään tulevilla ei tarvitse olla aiempaa kokemusta viittomisesta. Kurssilla tärkeässä osassa on tavata muita huonokuuloisia ja kuuroutuneita sekä saada vertaistukea. (Kuuloliitto ry:n julkaisu 5/2019. Kuuloviesti. Koulutukset 2020, 39.) Lisäksi Kuuloliitto ry ja paikalliset kuuloyhdistykset järjestävät erillisiä viitotun puheen kursseja ja kerhoja. Maksullisia kaikille avoimia koulutuksia järjestävät esimerkiksi työväen- ja kansalaisopistot, oppilaitokset ja kesäyliopistot ympäri Suomea. (Kuuloliitto.fi. Toiminta. Esteettömyys. Kommunikaatio.)

Kommunikaatio-ohjauksen tarkoitus on luoda toimiva kommunikaatiomuoto kommunikointikeinoa tarvitsevan ja hänen lähi-ihmistensä välille. Ohjauksen voi tehdä esimerkiksi puhevammaisten- tai viittomakielen tulkki, viittomakielen opettaja tai puheterapeutti. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.) Ohjausta haetaan omasta kotikunnasta ja hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärin tai puheterapeutin lausunto eli suositus opetuksen tarpeesta. Usein opetusta järjestetään perheelle, mutta se voidaan toteuttaa myös ryhmäopetuksena. Opetus kuuluu vammaispalvelulain mukaiseen sopeutumisvalmennukseen, jonka myöntää kotikunnan sosiaalitoimi. Sopeutumisvalmennuksen myöntäminen on määrärahasidonnaista palvelua ja sen saaminen riippuu kyseisen kunnan määrärahalanteesta. (Kuuloavain.fi. Tietoa. Palvelut. Viittomakielen ja kommunikaatiomenetelmien opetus.) Vammaispalvelulain uudistuksen käynnistämisen johdosta Sosiaali- ja terveysministeriö on yhdessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa järjestänyt vammaisalan järjestöjen kuulemistilaisuuksia (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Käsikirjat. Vammaispalvelujen käsikirja. Ajankohtaista. Vammaispalvelulainsäädännön uudistus). Tilaisuuksissa on keskusteltu muun muassa kommunikaatio-ohjauksen tärkeydestä ja paremman saatavuuden turvaamisesta (Kuuloliitto. Ajankohtaista. Blogit. Oikeus kielen ja kommunikaation opetukseen turvattava vammaislainsäädännön uudistuksessa).

Ammatillisten koulutusten osalta viitotun puheen opintoja sisältyy Diakonia- ja Humanistisen ammattikorkeakoulun järjestämiin koulutuksiin, joiden tutkintoniemi on tulkki (AMK). Näissä koulutuksissa opiskelija voi suuntautua joko viittomakielen tai puhevammaisten tulkkaukseen. (Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opetussuunnitelma. Tulkki (AMK), Viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaus. ; Humanistinen ammattikorkeakoulu. Opetussuunnitelma 2018–2024.) Tämän lisäksi viitotun puheen opintoja sisältyy myös opistotaseiseen kommunikaation ja viittomakielen ohjaajan ammattitutkintoon. (Opintopolku.fi. ePerusteet. Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto. Tutkinnonosat). Näitä koulutuksia järjestetään tällä hetkellä Turun kristillisellä opistolla Turussa, Pohjois-Savon opistolla Kuopiossa ja Rovala-Opistolla Rovaniemellä.

3 VIITOTUN PUHEEN TUTKIMUKSEN TILANNE SUOMESSA

Kirjallista aineistoa ja teorian tietoa viitotusta puheesta löytyy suomeksi varsin vähän. Julkaistuista teksteistä suuri osa edustaa kommunikaatioalan opiskelijoiden tekemiä tutkielmia ja opinnäytetöitä. Viimeisimmät alan asiantuntijoiden tekemät viralliset tekstit on julkaistu 2000-luvun taitteessa. Viitotusta puheesta tehtyjä materiaaleja on ylipäänsä vähän saatavilla. Merkittävinä materiaaleina voitaneen pitää entisen Kuulonhuoltoliiton, nykyisen Kuuloliiton, vuonna 2003 laatimia viitotun puheen suosituksia ja haastatteluissakin esiin nostettua Viitotun puheen oppikirjaa (Härmä & Pelkonen 1996).

Koimme haasteeksi löytää aiheesta muunkielisiä tutkimuksia. Tähän vaikutti luultavasti edellisessä luvussa käsitelty havainto siitä, että ulkomaiset käsitteet eivät vastaa täysin Suomessa vallitsevaa käsitystä viitotusta puheesta. Ulkomaisissa lähteissä viitottua puhetta vastaavat käsitteet olivat joko näkökulmaltaan tai käytötavaltaan erilaisia, sillä ne perustuvat myös eri kieliin. Osa löytämistämme ulkomaisista, ja myös kotimaisista tutkimuksista ja artikkeleista, oli maksullisia tai vain tiettyjen organisaatioiden käytössä, joten jätimme niiden käsittelyn työstämme pois. Myöskin työn painopiste on vahvasti suomalaisen viitotun puheen ja aineiston tutkimisessa, joten emme nähneet ulkomaisiin käsitteisiin pohjautuvien tutkimusten avaamista tarpeellisena.

3.1 Vipe-projekti

Vipe oli Kuuloliiton vuosina 2001–2004 toiminut viitotun puheen kehittämiseen ja opettamiseen keskittynyt projekti. Projekti on viitotun puheen kannalta merkittävä, sillä se on laajin Suomessa tehty kehitysprojekti viitotusta puheesta. Projekti keskittyi tarjoamaan viitotun puheen etäopetusta, mutta siinä luonnosteltiin myös viitotun puheen ohjaajakoulun opetussuunnitelma ja laadittiin viitotun puheen suositukset. Yksi projektin tavoitteista oli kartoittaa kuuroutuneiden ja vaikeasti huonokuuloisten saaman viitotun puheen opetuksen riittävyyttä. Tilanteen kartoit-

tamiseksi kyseisille kuulovammaryhmille sekä Suomen kuntien vammaispalveluyksiköihin lähetettiin kysely viitotun puheen opetuksen toteutumisesta. (Kuulonhuoltoliitto 2005.)

Kyselyn tuloksista kävi ilmi, että kuuroutuneet ja huonokuuloiset käyttivät viitottua puhetta arkielämässään hyvin vähän. Moni ilmoitti syyksi oman viitotun puheen taitonsa puutteellisuuden ja sen, ettei lähipiiristä löytynyt viitottua puhetta osavaa henkilöä. Vastausten perusteella arvioitiin, että he olivat saaneet riittämättömästi opetusta pystyäkseen kommunikoimaan jokapäiväisessä elämässä. Moni oli tutustunut viitottuun puheeseen silloisen Kuulonhuoltoliiton (nykyään Kuuloliitto) järjestämällä kursseilla tai opistojen kursseilla ja osa viitotun puheen kotiopetuksen kautta. Vammaispalveluyksiköiden vastauksissa nousi esiin se, että viitotun puheen opettajia ei ollut riittävästi eikä opetusta oltu haettu niin paljon, kuin opetukselle olisi oikeasti ollut tarvetta. Kyselyn perusteella pääteltiin, että sekä kunnat että kuuroutuneet ja huonokuuloiset tarvitsevat enemmän tiedotusta viitotun puheen opetuksesta sekä viittomakieleen ja viitottuun puheeseen liittyvien termien eroista. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Projektin päätehtävänä oli järjestää viitotusta puheesta etäopetusta. Etäopetuksen pilottiryhmä aloitti opiskelun vuonna 2001. Etäopetusryhmiä muodostettiin kaiken kaikkiaan kuusi ja ryhmissä oli sekä vaikeasti huonokuuloisia ja kuuroutuneita, että heidän omaisiaan. Opetus toteutettiin kuvapuhelimien ja tietokoneen välityksellä siten, että opiskelijat olivat samassa tilassa ja opettaja ruudun toisessa päässä. Ryhmien opettajina toimi viittomakielentulkkiopiskelijoita sekä Vipe-projektin suunnittelija. Opetuksessa otettiin huomioon muun muassa materiaalin soveltuvuus etäopetuskäyttöön, vaatteet, valotus, puheenvuorot, kameran asettelu ja viittoman näyttäminen eri kuvakulmista. Opiskelijat kokivat vertaistuen merkityksen suureksi opiskelussa. Joissakin ryhmissä käytettiin kirjoitustulkkauksia tukemaan oppitunnin kulkua. Etäopetus todettiin hyväksi opetusmuodoksi varsinkin paikkakunnissa, joissa viitotun puheen opettajista on pula. Etäopetusryhmien tavoite oli lisätä kuulovammaisten viitotun puheen käyttöä opiskelun kautta. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Projektin sisällä toimi myös viitotun puheen työryhmä. Yksi sen tehtävistä oli valmistaa viitotun puheen taitoa arvioiva keskitason (K-tason) tentti. Enemmistö työryhmästä koostui viitotun puheen käyttäjäkunnasta. Keskitason tentin tehtävä oli osoittaa, että henkilö osaa viitottua puhetta keskitason kriteerien mukaisesti. Tentti oli toteutuessaan ylin viitottua puhetta arvioinut tasokoe. Tentin arvioi viitotun puheen käyttäjä sekä viitotun puheen koulutuksen saanut henkilö ja sen voi suorittaa Kuulonhuoltoliitossa. Tentin ymmärtämis- ja tuottamisosioista piti saada oikein vähintään 60 % läpipääsemiseksi. Henkilön piti siis osata viittoa vaativampia asiakokonaisuuksia sekä ymmärtää nopeampaa viittomista päästäkseen läpi. Ymmärtämisosiossa henkilön piti ymmärtää teksti sekä huulion kanssa että ilman huuliota. Tuottamisosiossa henkilö laatii käännöksen tekstistä viitotulle puheelle, sekä viittoi vapaasti haastattelussa. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.) Tulkkirekisterin poistuttua käytöstä, kun kuntien tulkkauspalvelun järjestämisen vastuu siirtyi Kansaneläkelaitoksen eli valtion vastuulle, tenttien järjestäminen lopetettiin (henkilökohtainen tiedonanto 23.2.2021).

Lisäksi työryhmä suunnitteli projektiin kuuluneen viitotun puheen ohjaajakoulutuksen opetussuunnitelman. Työryhmä päätti, että koulutukseen pääsisi osallistumaan suoritettuaan hyväksytysti viitotun puheen K-tason tentin ja koulutuksesta saisi suorittamisen jälkeen todistuksen. Työryhmän ajatus oli, että ohjaajakoulutusta tarjotaan ensi sijassa kuulovammaisille henkilöille, mutta myös muut kiinnostuneet voivat osallistua koulutukseen. Vertaisopettajan ajatellaan kuitenkin kannustavan opiskeluun eri tavalla, koska hän on käynyt läpi saman oppimisprosessin ja viitotun puheen käyttäminen tunneilla olisi ikään kuin ”luonnollinen pakko”. Koulutuksen oli tarkoitus tarjota ratkaisua viitotun puheen opettajien riittämättömyyteen sekä laajentaa viitotun puheen käyttäjäkuntaa. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Viitotun puheen ohjaajat saisivat pätevyyden opettaa viitottua puhetta. Lisäksi Kuulonhuoltoliitto suosittelisi koulutuksen käyneitä muille tahoille toimimaan viitotun puheen opettajina. Nimikkeen voi epähuomiossa sekoittaa viittomakielen ohjaajaan (nykyisin kommunikaation ja viittomakielen ohjaaja), jonka työnkuvaan kuuluu viittomakieltä tai kommunikaatiomenetelmää käyttävän asiakkaan toimin-

takyvyn kehityksen tukeminen ohjaamisen ja avustamisen kautta ilman opetusnäkökulmaa. (Ammattinetti. Ammatit. Hakusana: ohjaaja. Viittomakielen ohjaaja.) Raportissa mainitaan, että viitotun puheen ohjaajan työnimi saattaa vaihtua epäselvyyksien välttämiseksi, kun koulutusten toteuttamista aletaan suunnitella. Koulutuksen suunniteltiin kestävän yhteensä 600 tuntia, joka tarkoittaa 15 opintoviikkoa. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Koulutuksen oli määrä sisältää osuudet huonokuuloisuuden ja kuuroutumisen syistä, kuulon apuvälineistä, kommunikaatiosta, kuntoutusmahdollisuuksista, viitotun puheen ja viittomakielen eroista, sekä huuliluvusta viitotun puheen opiskelun ohella. Lisäksi olisi käyty läpi opetuksen toteuttamista ja opettajuutta, ryhmädynamiikkaa ja vammautumiseen liittyvän kriisin käsittelyä. Koulutuksen järjestämisen toteuttajaksi nimettiin Kuulonhuoltoliitto. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.) Koulutus ei kuitenkaan tähän mennessä ole koskaan järjestynyt resursien puutteen tähden (henkilökohtainen tiedonanto 23.2.2021).

3.2 Viitotun puheen suositukset

Viitotun puheen työryhmä laati Vipe-projektin aikana suositukset siihen, kuinka viitottua puhetta tulisi tuottaa. Suositusten laatiminen oli osa viitotun puheen menetelmän kehittämistä, mille oli tarvetta jo silloin. Laatimisen jälkeen suosituksia testattiin viittomakielen perussanakirjaa apuna käyttäen ja muokattiin testauksen perusteella. Lopulta suositukset julkaistiin Viitotun puheen seminaarissa vuonna 2003. Suositukset ovat suuntaa antavia eivätkä velvoittavia, minkä on tarkoitus antaa tilaa menetelmän muuntelulle. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.) Suositukset ovat työmme kannalta tärkeä käsitellä, sillä ne ovat merkittävästi vaikuttaneet käsitykseen viitotusta puheesta. Ne ovat tähän mennessä myös ainoa laajemmin kuvailtu ja yleisesti sovittu ohjenuora menetelmän tuottamiseen.

Aluksi Vipe-projektin työryhmä on määritellyt, mitä pitää muistaa viitotun puheen menetelmää käyttäessä. Kohdassa mainitaan, että viitottua puhetta käyttä-

essä pitää käyttää selkeää huuliota ja käytetyt viittomat viitotaan puheen tahdissa samanaikaisesti. Raportissa mainitaan myös, että kaikkia sanoja ei tulisi viittoa, vain ymmärtämisen kannalta tärkeimmät. Myös sanan ja viittoman pitää vastata merkitykseltään toisiaan. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Suosituksissa on eritelty sekä suomen kielestä että viittomakielestä tuttuja rakenteita, ja kuinka rakenteita käytetään viitotussa puheessa. Suosituksissa mainitaan esimerkiksi, että mikäli yhdyssanalle on oma viittoma viittomakielessä, joka ei ole sanasta sanaan suomen sanojen mukainen, yhdyssana tulisi viittoa viittomakielen viittoman mukaisesti. Esimerkkinä raportissa mainitaan, että ”talonmies” viitotaan viittomakielen vastineen mukaisesti, eikä yhdistämällä ”talo” ja ”mies” viittomia. Lauseessa imperfekti muodostetaan suositusten mukaan viittomalla ”jo”. Jos lauseessa muutoin tulee ilmi mennyt aikamuoto, erillistä viittomaa ei välttämättä tarvita. Olla-verbiä ei suositusten mukaan viitota, jos lause on toteava, kuten esimerkiksi ”minä olen iloinen”. Omistusmielessä olla-viittomaa voi käyttää tarpeen mukaan. Vahvistavat ilmaukset kuten todella tai erittäin voi tuottaa käyttäen pelkkää huuliota tai sanaa vastaavaa viittomaa. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Viittomakielessä on olemassa yleinen viittoma sanalle ”ei”, mutta kielessä käytetään myös muita viittomia kielteisyyden ilmaisemiseksi. Esimerkiksi ”ei halua” voidaan ilmaista viittomakielessä yhdellä viittomalla ”EI-HALUA” tai yhdistämällä viittomat ”EI” ja ”HALUTA”. Viitotussa puheessa käytetään molempia kielletöpoja, ja siksi lauseeseen voi tulla useampi kielletöana. Persoonapronomininit sekä sormiaakkoset lainataan viitottuun puheeseen suoraan viittomakielestä. Sormiaakkosia käytetään muun muassa silloin, jos ei tiedä ymmärtämisen kannalta tärkeää viittomaa tai sanalle ei ole olemassa viittomaa. Jotkut paikkojen nimet voivat olla tällaisia, jolloin ne pitää sormittaa. Suosituksissa mainitaan, että sormittaessa käden tulee olla lähellä suuta huulion lukemisen helpottamiseksi, ja että sormitettava sana on lähtökohtaisesti perusmuodossa. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Koska viitotussa puheessa täytyy miettiä sanan ja viittoman merkitysvastavuutta, esimerkiksi sana ”kun” viitotaan joko ”aiemmin” tai ”myöhemmin” riippuen

lausekontekstista. Suosituksissa asiaa havainnollistetaan esimerkkilausein. Esimerkiksi lauseessa ”kun valmistun, ostan auton” sana ”kun” viitottaisiin suosituksen mukaan ”myöhemmin”, koska sillä viitataan tulevaan tapahtumaan. Vertauksen vuoksi lauseessa ”kun valmistuin, ostin auton” sana ”kun” viitottaisiin ”aiemmin”, sillä tilanne on jo tapahtunut. Myös relatiivipronominit joka ja mikä viitotaan lausekontekstin mukaan tilanneyhteyteen sopivalla viittomalla tai osoituksella. Aikaisemmin viitotussa puheessa oli tapana käyttää sormiaakkosta ”J” kuvaamaan sanaa ”joka” ja ”mikä”. Sanojen ”joka” ja perusmuotoisen ”olla”-sanan vanhoihin viittomiin saattaa törmätä varsinkin iäkkäämpien menetelmän käyttäjien keskuudessa. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

Viittomakielestä lainattuja elementtejä viitotussa puheessa ovat myös viittomiin liittyvät ilmeet sekä tilankäyttö, jota joskus voidaan käyttää yksilöstä riippuen. Suosituksissa mainitaan, että ilmeiden ja tilankäytön tehtävä on tukea ymmärtämistä, mutta niitä ei saa tehdä huulion tai viittoman kustannuksella. Ilme kuuluu vahvasti esimerkiksi kysymyslauseisiin, koska kysymyksen muodostamiselle ei ole olemassa omaa viittomaa. Myös tilankäytössä pitää miettiä ensisijaisesti huulion selkeyttä ja sitä, etteivät viittomat karkaa näkökentän ulkopuolelle. Suosituksissa mainitaan myös mahdollisuus käyttää viittomakielelle tyypillisiä klassifikaattoreita. Klassifikaattorit auttavat hahmottamaan sanottua visuaalisesti. Esimerkiksi kuvailevassa lauseessa ”kynät ovat pöydällä rivissä” käytetään etusormeja klassifikaattorina, jolla kuvaillaan, kuinka kynät on asetettu pöydälle. (Kuulonhuoltoliitto ry 2005.)

4 TUTKIMUSKYSYMYKSET JA AINEISTONKERUUMENETELMÄ

Pohtiessamme aiheen rajausta yhtenä vahvana ja kiinnostavana ajatuksena olisi ollut ottaa tutkimukseen mukaan viitotulla puheella arjessaan kommunikoivia henkilöitä, siis meidän tulevien tulkkien asiakkaita. Tässä huolenaiheeksemme kuitenkin heräsi asiakkaiden hyvin yksilöllinen tapa tuottaa ja vastaanottaa viitotua puhetta sekä miten saisimme riittävästi haastateltavia, jotta tulokset hyödyttäisivät mahdollisimman monia. Jätimme siis tietoisesti asiakkaiden ja tulkkauksen näkökulman tästä opinnäytetyöstä pois ja keskityimme selvittämään alan asiantuntijoiden mielteitä. Näin pystyimme keskittymään viitottuun puheeseen yleisemmällä tasolla sekä sen opettamisnäkökulmaan. Koimme myös, että tarkemman tutkimuksen tekeminen aiheesta ei ole omaan taitotasomme tai työn resursien puitteissa tarpeenmukaista.

Tavoitteenamme oli kerätä asiantuntijoiden kokemusten kautta saatua tietoa viitottuun puheeseen ja sen opetukseen liittyen. Laadullinen tutkimusmenetelmä ja teemahaastattelu tuntuivat luonnollisimmilta ja sopivimmilta tähän tarkoitukseen. Haastatteluilla saimme parhaiten asiantuntijoiden hiljaista tietoa näkyväksi ”yksiin kansiin” kiinnostuneille luettavaksi sekä mahdollisia jatkotutkimuksia ajatellen.

Tutkimuskysymykset

Minkälainen on viitotun puheen määritelmä ja käyttäjäkunta tällä hetkellä alan asiantuntijoiden näkökulmasta Suomessa?

Minkälaista viitotun puheen opetus on Suomessa tällä hetkellä ja miten sitä alan asiantuntijoiden näkökulmasta voisi kehittää?

Minkälaista tutkimustietoa viitotusta puheesta kaivattaisiin Suomessa ja kenen vastuulla tutkimuksen tuottaminen alan asiantuntijoiden näkökulmasta olisi?

4.1 Teemahaastattelu ja teemoittelu

Valitsimme työmme aineistonkeruutavaksi teemahaastattelun, joka on laadullinen tutkimusmenetelmä. Laadullisella tutkimuksella voi olla hyvin monenlaisia merkityksiä. Karkeasti se voidaan jakaa kahteen kategoriaan: laajaan ja suppeaan merkitykseen. Laajassa merkityksessä sillä tarkoitetaan metodologiaa, jossa käsitellään tiedon peruslähtökohtaa, tieteellistä perusnäkemystä ja maailmankatsomusta. Suppeassa merkityksessä laadullisella tutkimusmenetelmällä taas tarkoitetaan metodiikkaa tai metodien käyttöä, mikä on tutkimukseen tarvittavan tiedon hankintatapa. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Laadullisella tutkimuksella halutaan ymmärtää syvällisemmin, mistä tietyssä ilmiössä on kyse. Tutkimusta tehdään sanoilla ja lauseilla, eikä määrällisten menetelmien tavoin lukuihin perustuen. Aineistoa tulisi olla riittävästi, jotta tutkimusongelma ratkeaa, vaikka laadullisella tutkimuksella ei tähdätä yleistettäviin tuloksiin. Etukäteen on kuitenkin vaikea määritellä, kuinka paljon aineistoa laadullisessa tutkimuksessa tulisi kerätä. Tämä on yksi menetelmän haasteista. (Kananen 2017.)

Laadullisen tutkimusmenetelmän yleisempiä aineistonkeruumenetelmiä ovat muun muassa haastattelu, kysely ja havainnointi. Kun halutaan tietää, mitä jotkut ihmiset ajattelevat tai miten he toimivat, on perusteltua ja kysyä suoraan heiltä ja havainnoida heitä. Laadullisia tutkimusmenetelmiä on kritisoitu esimerkiksi siitä, että niiden tulokset eivät usein ole yleistettäviä, vaan pätevät kapea-alaisiin tapauksiin. Toisaalta, jos tutkittavasta asiasta on tietoa vain hyvin vähän tai ei ollenkaan, voi olla perusteltua valita tämä menetelmä. (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Trockim ja Donelly ovat esittäneet luokittelun, johon tutkija voi viitata perustellessaan laadullisen tutkimusotteen valintaa. Luokittelun mukaan vähän tutkittua kohdeilmiötä on luonnollista haluta ymmärtää perusteellisesti. Laadullisen tutkimuksen avulla on mahdollista luoda ilmiöön alustavasti pätevä teoria, hypoteesi tai malli. Usein on perusteltua käyttää monia eri menetelmiä joko ilmiön lähestymi-

sessä, tiedonkeruussa tai aineiston analysoimisessa, sillä se tarjoaa tutkimukselle lisää luotettavuutta. Laadullista tutkimusta luonnehditaan usein kaiken tutkimuksen kivijalaksi, mikä sivuaa toivettamme siitä, että tämä opinnäytetyö toimisi jatkotutkimuksen esityönä. (Kananen 2017.)

Valitsimme opinnäytetyöhömmme haastattelumenetelmän, sillä meillä oli ennakkotietoa tutkittavasta aiheesta sekä koulutuksen että aihetta käsittelevän kirjallisuuden suhteen vähän. Nojaamme siksi laadullisen tutkimuksen mahdollisuuksiin tarkastella tutkittavaa ilmiötä laajasti ja ihmislähtöisesti. Tällä tavoin saimme myös ajantasaista tietoa suoraan aiheeseen perehtyneiltä ammattilaisilta. Työtä aloittaessamme sisälsimme havainnoinnin toiseksi tutkimusmenetelmäksemme siltä varalta, että haastateltavilla oli mahdollisuus tarkentaa ajatustaan näyttämällä esimerkkejä viitottua puhetta käyttäen. Käytännössä emme kuitenkaan saaneet havainnointimenetelmän kautta kovin paljon aineistoa.

Teemahaastattelu eli puolistrukturoitu haastattelu etenee ennalta valikoitujen teemojen ympärillä. Näin jokaiselta haastateltavalta saa vastaukset samoihin aiheisiin, mutta tarvittaessa voi tehdä tarkentavia kysymyksiä ja vaihtaa kysymyksen näkökulmaa. Lisäksi haastateltavilla on mahdollisuus korjata ja tarkentaa vastauksiaan sekä nostaa esiin näkökulmia, joita tutkija ei osaa odottaa. Toisin kuin esimerkiksi avoimessa haastattelussa kysymysten on tarkoitus johdatella haastateltavia vastaamaan niihin kysymyksiin, jotka ovat tutkimuksemme kannalta oleellisia. Liian tiukasti strukturoitu haastattelu tai turhan spesifit kysymykset eivät olisi mahdollistaneet niiden aiheiden käsittelyä, joita emme haastatteluissa suoraan osanneet kysyä. Teemahaastattelu mahdollistaa joustavan ja avoimen keskustelun syntyvän tutkittavan aiheen ympärillä, minkä vuoksi se sopi käytettäväksi tässä työssä. (Tuomi & Sarajarvi 2018.)

Haastatteluilla kerätyn aineiston analysoimisessa hyödynnettiin teemoittelua. Teemoittelussa aineisto järjestellään ja jäsenellään usein esiintyviin keskeisiin aiheisiin eli teemoihin, joiden alle kootaan sitä käsitteleviä tuloksia. (Tietoarkisto. Palvelut. Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Teemoittelu.) Aineistomme teemat limittyivät paikoin hyvin vahvasti, jolloin sama aineisto liittyi moneen eri teemaan. Tehtyä teemoittelua ohjasi vahvasti

työlle asettamamme tutkimuskysymykset, mitkä olivat riittävän laajoja, jotta niitä voitiin käyttää aineiston keruun lisäksi analysoinnissa. Loppuun kokosimme vielä muita havaintoja, jotka eivät suoraan liittyneet tutkimuskysymyksiin, mutta tulivat esille aineistossa useasti.

4.2 Haastattelujen toteutus

Rajattuamme työn näkökulman viitotun puheen asiantuntijoihin, valitsimme opinnäytetyötämme varten haastateltavat henkilöt etukäteen. Näin meillä oli mahdollisuus valita haastateltavia eri puolilta Suomea sekä eri organisaatioissa ja tehtävissä toimivia henkilöitä. Spesifin rajauksen tähden haastateltavien valikoiminen oli mahdollista toteuttaa suuremmitta mutkitta. Luimme alan asiantuntijoihin muun muassa viitotun puheen opettajat, viittomakielen- ja puhevammaisten tulkit sekä alan järjestöjen työntekijät, jotka käyttävät työssään viitottua puhetta. Pääkriteereinämme valinnalle oli, että henkilöllä piti olla joko ammatillinen koulutus, johon sisältyy viitotun puheen opintoja, muuta kautta hankittu pätevyys sen opettamiseen tai käyttämiseen työssä, tai työkokemusta viitotun puheen käytöstä.

Tavoitteenamme oli valita opinnäytetyöhöemme 10 haastateltavaa, jotta aineistosta tulisi tarpeeksi laaja ja otantaan mahtuisi eri tahoja edustavia henkilöitä. Yli 10 haastateltavan joukko olisi ollut liian suuri työmäärä aikarajan ja resurssien puitteissa. Lähetimme kutsun haastatteluun valikoiduille henkilöille henkilökohtaisesti heidän omaan sähköpostiosoitteeseensa. Haastateltavia ei kuitenkaan ilmoittautunut tarpeeksi, joten pidensimme haastattelujen toteuttamisaikaa sekä lähetimme vielä muutamia kutsuja, kunnes 10 haastateltavan tavoite täyttyi. Saimme haastateltavaksi lopulta viitottua puhetta opettavia henkilöitä ja asiantuntijoita kansalaisopistoista, ammattikouluista, ammattikorkeakouluista, tulkkausyrityksistä ja alan kansalaisjärjestöistä.

Valitsimme haastateltavat mahdollisuuksien mukaan eri puolilta Suomea, jotta mahdolliset alueelliset erot eivät heikentäisi tutkimustuloksen pätevyyttä. Saimme haastateltavia Pohjois-Suomesta, Keski-Suomesta, Itä-Suomesta,

Länsi-Suomesta ja Etelä-Suomesta. Painotus keskittyi kuitenkin alueellisesti eniten Etelä- ja Länsi-Suomeen. Yhtenä syynä tähän saattoi olla oma sijaintimme sekä verkostojemme sijoittuminen sen mukaisesti. Toisaalta myös oppilaitosten ja järjestöjen sijainnit ohjasivat haastateltavien valitsemista.

Toteutimme haastattelut kokonaan etäyhteydellä COVID-19 pandemiatilanteen vuoksi. Muutoin vallitseva maailmantilanne ei vaikuttanut työn etenemiseen. Etäyhteyden luomiseen käytimme sekä Microsoft Teams että Zoom Meeting -sovelluksia. Olimme molemmat kaikissa haastattelutilanteissa mukana. Haastattelimme henkilöitä yksitellen. Lähetimme laatimamme haastattelukysymykset haastateltaville etukäteen sähköpostilla, jotta heidän oli mahdollisuus jäsenellä ja pohtia vastauksiaan ajan kanssa.

4.3 Aineiston litterointi

Litteroinnilla tarkoitetaan erilaisten tallenteiden kirjoittamista kirjalliseen muotoon. Kirjoittamista voidaan tehdä eri tasoilla ja tekniikoilla tarpeen mukaan. Litterointi on hidas ja aikaa vievä työvaihe aineiston analysoinnissa. Sitä tehdään eri tarkkuuksilla eli tasoilla, jotka ovat sanatarkka, yleiskielinen ja propositiotason litterointi. Valinta litterointitavasta on tehtävä, vaikka etukäteen ei voida tietää mitä aineistosta tarvitaan lopulliseen työhön ja tulosten esittelyyn. (Kananen 2017.)

Päätimme yhdistellä sanatarkkaa ja propositiotason litterointia. Kirjoitimme haastattelut auki erillisiksi Word-tiedostoiksi, mutta saatoimme tiivistää ja kirjoittaa paikoin vain asian ydinsisällön ilman sanasta sanaan kirjoittamista. Näin säästimme työresursseja aineiston tarkempaan analysointiin. Jokainen haastattelu tallennettiin joko äänitiedostona tai videomuodossa ja niiden kesto vaihteli 40 minuutista lähelle kahta tuntia. Litteroitua tekstiä kertyi Word-tiedostoille kaikkinaensa 122 sivua. Erottelimme litteroinneista ennalta sovitulla värikoodeilla eri teemoihin liittyvät osiot. Näin analyysia kirjoittaessa oli helppo löytää kutakin teemaa koskevat kohdat. Koimme litteroinnin hyödylliseksi työkaluksi aineiston analysointi- ja kategorisointivaiheissa, sillä se sujuvoitti tiedon löytämistä ja jäsentelyä.

4.4 Työn eettisyys ja luotettavuus

Pyrimme ottamaan huomioon viitotun puheen asiantuntijakentän pienuuden työtä tehdessä. Pienen yhteisön riskinä on yksilön leimautuminen mielipiteidensä tähden ja mahdollisien väärinkäsityksien nopea leviäminen, mitä halusimme välttää. Pyrimme varmistamaan, että haastateltavien henkilöllisyyttä ei tätä työtä lukiemalla voi suoraan tunnistaa ja korostimme tätä myös haastateltaville. Valmistauduimme viittaamaan haastateltaviin tarvittaessa henkilölle arvotulla numerokoodilla, mutta emme loppujen lopuksi kokeneet menettelyä tarpeelliseksi. Työn tavoitteen puolesta ei ollut olennaista nostaa yksittäisten haastateltavien näkemyksiä esille, vaan tarkastella aineiston kokonaisuutta yleisesti. Toivoimme myös, että anonymiteetin säilyminen edesauttaisi haastateltavien avoimien näkökulmien saamista aineistoon, sillä ne palvelevat tämän työn tarkoitusta parhaiten ja lisäävät myös työn luotettavuutta.

Päätimme valita haastateltavat etukäteen ja saimme valintoihin neuvoja myös ohjaajilta, itse haastateltavilta ja alan eri tahoilta. Neuvojen vastaanottaminen oli mielestämme tarpeellista, sillä omat sosiaaliset verkostomme alalla ovat suppeat eikä internethakujen kautta aina saanut tyydyttäviä tuloksia. Menettely antoi kyseisille tahoille mahdollisuuden vaikuttaa haastateltavan valintaan, millä voi olla vaikutus saamamme aineiston laatuun. Vaikka kymmenen asiantuntijan haastattelu tuo paljon tietoa varsinkin näin pienen ammattikentän saralla, kyseessä on silti vain murto-osa alalla olemassa olevasta asiantuntijuudesta. Lisäksi haastateltavat edustivat suurilta osin Etelä-Suomea, joten aineiston painopiste ei ole alueellisesti täysin tasapainoinen.

Vaikka ulkopuolisilta tulleet ehdotukset vaikuttavat väkisinkin valintojemme kautta työn lopputulokseen ja objektiivisuuteen, se mahdollisti kohdistetun ja kattavan aineiston kokoamisen eri tahoilla ja työnkuvilla työskenteleviltä asiantuntijoilta. Pohdimme aluksi yleisten haastattelukutsujen lähettämistä esimerkiksi oppilaitosten ja järjestöjen kautta, mutta katsoimme, että se olisi loppujen lopuksi ollut hakuammuntaa ja saattanut asettaa haastateltavan henkilöllisyyden näkyväksi. Yleisen kutsun lähettämisessä olisi myös ollut riski saada kokoon liian yksipuolinen aineisto tai liian vähän aineistoa ylipäänsä, koska alan asiantuntijoita

on muutenkin vähän. Pelkäsimme myös, että kynnyks tarttua yleiseen kutsuun olisi ollut liian korkea. Ennakoon valitsemiemme haastateltavienkin joukossa oli niitä, jotka kyseenalaistivat oman asiantuntijuutensa aiheesta, vaikka täyttivät koulutus- ja työtaustansa puolesta valintakriteerimme. Koemmekin, että toteuttamamme menettelytapa oli tämän työn kannalta tarkoituksenmukaisin vaihtoehto.

Lähetimme haastattelukysymykset etukäteen luettavaksi, jotta haastateltava pystyisi mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti vastaamaan niihin haastattelutilanteessa. Näin ollen on mahdollista, että haastateltava on kysynyt mielipiteitä tai neuvoja muilta ihmisiltä tai tutkinut sitä muulla tavalla etukäteen, mikä on saattanut vaikuttaa hänen antamiinsa vastauksiin. Opinnäytetyömme tulokset eivät kuitenkaan jo laadullisesta tutkimusmenetelmästä johtuen ole täysin yleistettävissä, vaan antavat tietoa syvällisemmin tiettyjen näkökulmien kautta. Halusimme keräämämme aineiston toimivan eräänlaisena pohjatyönä, minkä vuoksi mahdollisimman laajasti asiantuntijoilta saatu tieto hyödyttää meitä. Siksi kokonaiskuvan kannalta ei ole suurta merkitystä, vaikka haastateltavat olisivat keskustelleet aiheesta kollegoidensa tai asiakkaidensa kanssa.

Teemahaastattelussa haastattelun kulkuun ja tarkempaan sisältöön vaikuttaa moni asia. Keskustelunomaisesti etenevässä aineistonkeruussa tilanne ohjautuu vahvasti haastateltavan ehdoilla. Siksi haastatteluissa käsiteltiin teemoja eri laajuuksilla eikä kaikkien kanssa keskusteltu täysin samoista asioista, vaikka olimmekin laatineet apukysymyksiä. Toisaalta teemahaastattelun periaatteena on antaa haastateltavalle vapaus nostaa esiin teemoja ja luottaa, että haastateltava puhuu asiantuntijana asioista, jotka koee merkityksellisiksi teemojen puitteissa.

Kysyimme jokaiselta haastateltavalta erikseen luvan tallentaa haastattelutilanne videolle, jotta pystyimme paremmin keskittymään haastattelemiseen muistiinpanojen tekemisen sijaan ja palaamaan haastatteluihin aineistoa analysoitaessa. Saimme kaikilta haastateltavilta luvan tallentaa haastattelun analysointia varten. Haastateltava sai päättää halusiko tallennettavaksi pelkän äänen vai myös videokuvan. Tallensimme haastattelut Microsoft Teams -sovellukseen ja varmistimme

sovelluksen tietoturvallisuuden koulumme IT-tuesta. Aineiston analysointivaiheen valmistuttua kaikki haastattelutallenteet, haastattelijoiden kanssa vaihdetut sähköpostit ja litteroinnit hävitettiin.

Käytimme hyväksi sekä litterointeja että haastattelutallenteita aineiston analysoimisessa. Tallenteiden ja litterointien käytössä, kuten kaikissa laadullisin metodein kerätyssä aineistossa, on riskinä, että tutkija tekee hätiköityjä oletuksia tai johtopäätöksiä ja käsittää aineiston joko tahattomasti, ennakkooajatuksistaan johtuen tai väärinymmärryksen vuoksi väärin. Myös litterointivaiheessa on voinut tapahtua merkitystä muuttavia lausemuotoilu- tai kirjoitusvirheitä. Aineiston muuntelua ehkäistäksemme pidimme haastateltaviin sähköpostiyhteyden voimassa ja varmistimme epäselvät asiat heiltä jälkikäteen. Suorien lainauksien kohdalla litterointia on vielä tarkistettu tallenteelta, koska halusimme niiden vastaavan videolähdettä mahdollisimman tarkasti valitsemamme litterointitavan puitteissa.

5 AINEISTON TULOKSET

Haastatteluissa keräämämme aineisto osoittautui hyvin kiinnostavaksi ja monipuoliseksi katsaukseksi viitottuun puheeseen Suomessa. Tässä luvussa analysoimamme aineisto on jäsennelty kategorioihin tutkimiemme teemojen mukaisesti. Jokaiselle kategorialle on omistettu oma alalukunsa. Analysoidut tulokset jakautuvat siis neljään pääkategoriaan, jotka ovat (5.2) viitotun puheen määrittely, (5.3) viitotun puheen opetus, (5.4) viitotusta puheesta kaivattava tutkimus ja (5.5) muita haastateltavien pohdintoja. Selvitimme myös asiantuntijoiden viitotun puheen taustoja, joista kerrotaan luvussa 5.1. Tulosten esittelyn lomassa reflektoimme niitä tietoperustassa käyttämäämme kirjallisuuteen.

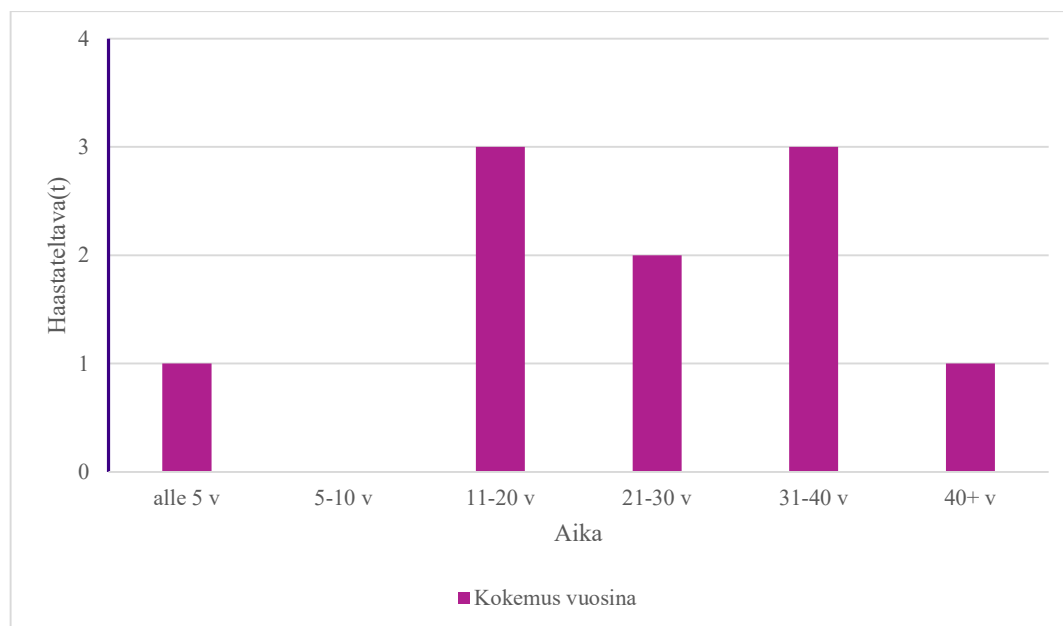
5.1 Haastateltavien taustaa viitotun puheen parissa

Haastattelemistamme kymmenestä henkilöstä yhdeksän, eli selvä enemmistö, oli koulukseltaan tulkkeja ja saaneet sitä kautta osaamisen viitottuun puheeseen ja sen opettamiseen. Yksi haastateltavista ei ollut tulkki, vaan viittomakielen opettaja, joka opettaa myös viitottua puhetta. Haastateltavista kaksi oli puhevammaisten tulkkeja, kuusi viittomakielen tulkkeja ja yksi oli kouluttautunut sekä puhevammaisten että viittomakielen tulkiksi. Osa oli päivittänyt tulkikoulutustaan useamman kerran. Lisäkoulutusta oli haettu Kuurojen Liitto ry:n järjestämältä kolmen viikon tulkikoulutuksen jälkeen silloisesta opistotason tulkikoulutuksesta ja ammattikorkeakoulun tulkikoulutuksesta. Kaikki tulkeiksi kouluttautuneet eivät kuitenkaan tehneet enää tulkin töitä, vaan olivat siirtyneet muun muassa opettamaan kommunikaatiomenetelmiä. Useilla tulkeilla oli myös viittomakielen ohjaajan koulutus. Pidempään työelämässä olleilla saattoi olla myös koulutuksia kommunikaatioalan ulkopuolelta.

Kahdeksan haastateltavaa kertoi opettavansa tai opettaneensa aikaisemmin viitottua puhetta. Haastateltavien joukossa oli viittomakieli- ja puhevammaisalan ammattilaisten kouluttajia, opistotason lehtoreita sekä kommunikaatio-ohjaajia. Yksi haastateltavista, joka ei ollut varsinaisesti opettanut viitottua puhetta vaan

pääasiassa tukiviittomia, mainitsi, että erään perheen tukiviittominen oli jo niin runsasta, että se oli hänen sanojensa mukaan ”mennyt viitotun puheen puolelle”. Vain yhdellä haastattelemistamme henkilöistä ei ollut kokemusta viitotun puheen opettamisesta lainkaan.

Suurimmalla osalla haastateltavistamme oli kohtalaisen paljon kokemusta viitotusta puheesta koulutuksensa ja/tai työnsä kautta. (KUVIO 1.) Koulutuksen osalta moni tosin mainitsi viitotun puheen käsittelemisen olleen hyvin suppeaa tai jopa olematonta. Työn kautta viitottuun puheeseen tutustuneet ilmaisivat opetelleensa sitä aluksi itsenäisesti esimerkiksi viettämällä aikaa käyttäjäryhmien parissa. Yhdellä oli kokemusta viitotusta puheesta alle viisi vuotta. Loput yhdeksän haastateltavaa sijoittuvat kokemusvuosissaan kymmenen ja yli neljäkymmenen vuoden välille. Haastateltavat kokivat oppineensa eniten viitotun puheen käytöstä käytännön tilanteissa viitotun puheen käyttäjäryhmien kanssa.

KUVIO 1. Haastateltavien kokemus viitotusta puheesta vuosina

Kukaan haastateltavista ei kertonut olleensa perehtynyt viitottuun puheeseen ennen opintojaan tai työtään, missä viitottua puhetta tarvittiin. Kuitenkin neljä kertoi käyttäneensä viittomakieltä joko äidinkielenä tai muista henkilökohtaisista syistä

ja saaneensa sitä kautta tuntumaa viittomiin. Yksi viittomakieltä äidinkielenään käyttävä haastateltava kertoi aiemman viittomakielen taitonsa häirinneen huomattavasti viitotun puheen oppimista ja käyttöä. Hänen kertomuksensa mukaan viittomakieli tulee niin luonnostaan, että on vaikea pysyttäytyä suomen kielen mukaisessa viittomisessa ja huuliossa.

Haastateltavilla oli kirjavia kokemuksia viitotun puheen opiskelusta. Kaikki heistä mainitsivat viitotun puheen osuuden koulutuksessaan olleen joko pieni tai olematon koulutustasosta riippumatta. Pari haastateltavista mainitsi opetelleensa viitotun puheen itse työn kautta, koska silloisessa koulutuksessa ei opiskeltu varsinaisesti kuin viittomakieltä. Viitottu puhe oli haastateltavien suorittamissa koulutuksissa kuulunut yleensä isompaan kokonaisuuteen, mistä viitotun puheen taidon oli oletettu tulevan ”sivutuotteena” viittomakielen opiskelun yhteydessä. Vaihtoehtoisesti viitotun puheen osuuden mainittiin olevan oma mutta hyvin pienimuotoinen itsenäinen kurssinsa.

5.2 Viitotun puheen määrittelyn käyttäjäsidonnaisuus

Vaikka tämän alaluvun päätavoitteena oli käsitellä viitotun puheen määrittelyä, koimme tarpeelliseksi avata myös viitotun puheen piirteitä ja käyttäjäryhmiä. Näin on siksi, että viitotun puheen määritelmää ei voi tehdä irrallisena sen käyttäjästä. Viitottu puhe, kuten kaikki kommunikaatiokeinot, täyttävät sitä käyttävän henkilön tarvetta olla vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Siksi käyttäjän yksilölliset tuen tarpeet vuorovaikutuksen suhteen sanelevat, millaista vuorovaikutuksellista funktiota viitottu puhe palvelee – toisin sanoen millaisia ominaisuuksia siltä odotetaan. Täten myös viitotussa puheessa korostuvat piirteet ovat erilaisia.

Suuri osa haastateltavista tiivistä viitotun puheen määritelmän kirjallisuuden tarvein huuliolukua tukevaksi kommunikaatiokeinoksi, jonka pohjana on suomen kieli. Tarkka määrittely koettiin kuitenkin hankalaksi ja edellä mainittu määritelmä päädyttiin usein kyseenalaistamaan, kun haastateltava pääsi ajattelussaan pidemmälle. Viralliseen luokitteluun monikaan haastateltavista ei ottanut suoraan kantaa, mutta suurin osa kutsui sitä kommunikoinnin tukimenetelmäksi. Muutama

haastateltava jäi pohtimaan, kuinka hyvin termi ”menetelmä” tai ”keino” kuvaa henkilön kommunikaatiota, jos se on hänelle jokapäiväinen osa elämää ja kuin henkilökohtainen kieli. Kaikki eivät olleet sitä mieltä, että viitottu puhe toimisi pelkästään tukimenetelmänä, vaan sen nähtiin olevan tärkeämmässä roolissa. Eräät haastateltavista lähtivät pohtimaan viitottua puhetta jopa kielen näkökulmasta, mitä pohdittiin myös kirjallisuudessa.

Haastatteluiden perusteella viitottua puhetta tuotettaessa turvaudutaan suurelta osin omien kokemusten kerryttämään hiljaiseen tietoon sekä kohtaamisiin viitotun puheen käyttäjien kanssa, koska tarkempaa tuoretta tutkimusta aiheesta ei ole. Viitottua puhetta luonnehdittiinkin hyvin ”tekijänsä näköiseksi” kommunikatiokeinoksi. Moni haastateltavista korosti, että viitotun puheen muoto räätälöityy aina käyttäjän ja vastaanottajan mukaan. Haastateltavien antamat viitotun puheen määritelmät näyttivät pohjautuvan siihen, paljonko he olivat olleet tekemisissä erilaisten käyttäjäkuntien kanssa. Esimerkiksi haastateltavat, jotka olivat olleet suurilta osin tekemisissä kuulon haasteita omaavien käyttäjäryhmien kanssa, korostivat viitotun puheen ominaisuuksista eniten huuliota. Kaikki haastateltavat kokivat, että viitotun puheen raamien ja ylipäänsä sitä koskevien käsitysten selkeyttämiseen on suuri tarve, sillä kokemuspohjaisuuden ja kirjallisuuden puutteen vuoksi sen ympärillä nähtiin olevan paljon epäselkeyttä.

Aihe on sellainen, että siitä ei oikein voikaan kertoa kuin omalla ”mutulla”. [Määritelmään] ei ehkä olekaan yhtä oikeaa vastausta. Luulen että tän [viitotun puheen] kanssa tulkit, käyttäjät ja opettavat tahot on aika yksin. -- Viitottu puhe on aina ollut sellaista, että mä teen sitä näin ja toi tekee noin. Viitottua puhetta kaikki, mutta jokainen tekee sitä tavallaan.

Vahvoja mielipiteitä viitotun puheen muodosta tuntuu olevan -- juuri sen takia, että miten hän on sitä oppinut käyttämään, on hänen mielestään sitä viitottua puhetta. -- Yhdet oppii sen näin ja toiset näin ja kolmannet käyttää näin: sitten siinä ei olekaan enää yhteistä, mitä siinä pitäis olla. Saako se mennä niinkun kielenkehitys yleensäkin, omaa rataansa? Niinkuin suomen kieli, saako kommunikointikeinot kehittyä samalla tavalla? -- Ajattelen että aiheen opettajilla on iso vastuu enkä uskalla oikein poiketa raameista, koska oppijat vievät aina eteenpäin opettamaani asiaa. Tunnen siksi vähän tuskaa ja ahdistusta tästä asiasta, että ”apua miten mä opetan tätä”, kun kohta kukaan ei enää tiedä mitä se on. -- Täytyyhän kommunikointikeinon

aina olla sovellettavissa ja elää vuorovaikutuksen ja tilanteen mukaan, ei se voi olla jäykästi jotakin tiettyä. Mutta se, että kuinka vapaa ja villiintynyt viitottu puhe voi olla ilman, että edes kunnolla tiedetään, mitä se pitäisi olla, on hankala juttu.

Viitotun puheen suuren variaation nähtiin liittyvän vahvasti käyttäjäkunnan laajaan kirjoon ja heidän tarpeisiinsa. Haastatteluissa pohdittiinkin, miten viitotun puheen rooli ja käyttötarkoitus voivat muuttua riippuen siitä, minkälaista tukea viitottua puhetta käyttävä yksilö vuorovaikutuksessaan tarvitsee. Haastateltavat esimerkiksi arvioivat, että todennäköisesti kuulonsa menettäneillä henkilöillä viitottu puhe toimii puuttuvan kuulon tukena. Kuulevalla henkilöllä ei ole välttämättä tarvetta kuulon tukemiselle. Viitottua puhetta voidaan käyttää esimerkiksi itsensä ilmaisemiseen, mikäli suun alueen motoriikan haasteiden takia ei pysty tuottamaan puhetta, tai taustalla on esimerkiksi kehitysvamma. Kuulemisen, huulioluvun ja oman ilmaisun korvaamisen tai tukemisen lisäksi viitotun puheen mahdollisina funktioina nähtiin muun muassa kielen ja viittomien oppiminen, viestin ymmärtämisen tukeminen, kielen ”visuaalinen koodaaminen” heillä, jotka eivät pysty tunnistamaan puheääntä, sekä käytöksen ohjaaminen. Alla on kirjattu joitakin haastateltavien tarkempia mietteitä viitotun puheen mahdollisista käyttötarkoituksista ja käyttäjien moninaisista tarpeista.

Ihan pelkästään ei voi sanoa että viitottu puhe on huulioluvun tukimenetelmä. [Sitä voi käyttää] esimerkiksi ymmärtämisen tai oman tuottamisen tukena muun muassa down-henkilöillä. -- On näitä, joilla esimerkiksi aivovamman seurauksena puhekyky on mennyt, vaikka ymmärrys on ihan ok. -- Mulla on ollut myös yksi asiakas, jolle viitottu puhe olikin suomen kielen oppimisen menetelmä. Eli viitotulla puheella voi olla hyvinkin erilaisia funktioita.

Olen käyttänyt viitottua puhetta sellaisen asiakkaan kanssa, joka ei pysty ottamaan viestiä puheesta. Hän ei saa koodattua kieltä. -- Sen takia hänen kanssaan käytetään viitottua puhetta. Kielessä on haluttu säilyttää suomen kielen järjestys, koska sitä ympäristökin käyttää.

Jos puhutaan vaikeammin kehitysvammaisista asiakkaista, viittomat on puheen rinnalla käytössä asiakkaalle päin sen takia, että asiakas oppisi lisää viittomia, ja jotta asiakas malttaa tilanteessa paremmin seurata viittomista. On joitakin lievemmin kehitysvammaisikin asiakkaita, jotka eivät puhu tai puhe on epäselvää. -- Puhevammaisten tulkkauksessa on myös x-määrä asiakasryhmiä, joilla [vaihtoeh-

toisen kommunikointimenetelmän tarve] ei perustu isompaan diagnoosiin, vaan sairaus, vamma tai kurkun alueelle tehty leikkaus on voinut vaikuttaa ääntöelimistöön. Tai voi olla suun motoriikan ongelma, ettei pysty tuottamaan puhetta.

Voisi miettiä sitä kautta, että mitä viitottu puhe hyödyttää. -- Voi olla, että henkilö ei itse pysty tuottamaan, mutta saa paremmin selvää ilmaisusta, jos siinä käytetään visuaalista tukea. -- Itse suosittelisin muotoa EI + HALUTA, jos on esimerkiksi kyseessä sisäkorvaistuttlapsi, jolle olisi tärkeä oppia samalla sanoja ja kieltä. Eli silloin vaan koodataan huuliota. -- Kuuro taas ei välttämättä ota viestiä aina ihan huuliosta, vaan kokonaisuudesta eli vahvemmin kehosta. Sen takia kuuroille voi lisätä visuaalisia tilaelementtejä ja muita.

Aikanaan, kun [viitotun puheen] suositukset tehtiin, keskityttiin nimenomaan kuuroutuneisiin, jolloin menetelmää ohjaa vahvasti puhe ja viittomat on siihen tuki. – Eli sillä, millä tavalla ja kuinka laajasti nähdään asiakaskunta, joka käyttää viitottua puhetta, on iso vaikutus.

Kirjallisuudessa viitotun puheen pääasiallisiksi käyttäjäryhmiksi esiteltiin kuuroutuneet ja huonokuuloiset henkilöt, mutta muita käyttäjäryhmiä mainittiin sivumennen. Haastatteluissa kävi ilmi, että todellisuus on paljon moniulotteisempi. Vaikka huonokuuloisten ja kuuroutuneiden käyttäjien osuuden nähtiin edelleen olevan suuri, käyttäjäkunnan oli huomattu laajentuneen vuosien varrella. Puhevammaisten käyttäjien mainittiin olevan suhteellisen tuore näkökulma aiheeseen. Aikaisemmin käyttäjäkunta koostui lähes kokonaan aikuisista ja ikääntyneistä, kunnes sisäkorvaistutteleiden myötä viitotusta puheesta tuli nuorempienkin kommunikointikeino. Haastateltavat mainitsivat lisäksi näkövammaisten käyttäjäryhmän, joihin kuuluu esimerkiksi kuurosokeat henkilöt. He usein käyttävät viitottua puhetta taktiilisti eli kosketuksen kautta. Myös maahanmuuttajien mainittiin hyötyvän viitotusta puheesta esimerkiksi kielenopiskelun tukena. Käyttäjäryhmien parissa nähtiin olevan paljon heitä, joita viitottu puhe voisi auttaa, mutta jotka eivät löydä viitotun puheen pariin. Esimerkkinä mainittiin huonokuuloiset henkilöt, joita on erään haastateltavan arvion mukaan Suomessa ”järjetön määrä”. Viitotulla puheella nähtiin olevan paljon potentiaalia ja moni ajatteli, että nykyisten käyttäjäryhmien ulkopuolellakin voi olla henkilöitä, jotka yllättäen hyötyisivät viitotusta puheesta.

Törmäsin juuri yhteen afaattiseen asiakkaaseen, joka käytti viitottua puhetta. Jouduin itsekkin miettimään, miten vp toteutuu, kun yleensä afasiassa kaikki sanat on ihan hukassa tai jos ne löytyykin, niin niitä ei saa sanottua. Se on sellainen kombo, että jos viitotun puheen käyttö on mahdollista, niin sitten monet asiakkaat voisivat hyötyä siitä.

Viitottu puhe nähtiin siis hyvin monipuolisena menetelmänä, vaikkakaan sillä ei nähty olevan aivan tarkkoja rajoja. Halusimme päästä selville siitä, mitä haastateltavat pitivät viitotussa puheessa tärkeänä ja mikä raja heistä sanelee sen, mikä on viitottua puhetta ja mikä ei. Toisin sanoen meitä kiinnosti, mitkä aspektit tekevät viitotusta puheesta oman menetelmänsä. Vertauskohteina useissa haastatteluissa toimivat suomalainen viittomakieli, josta viitotussa puheessa käytettävät viittomat ovat lainautuneet, sekä tukiviittomat.

Suhteutettuna tukiviittomiin haastateltavien näkemykset viitotusta puheesta olivat melko yhteneväisiä, vaikkakin suurpiirteisiä ja vahvasti kokemukseen tai henkilökohtaiseen mielipiteeseen perustuvia. Viitottu puhe nähtiin poikkeuksetta ”runsaampana”, ”sisällöllisempänä” ja viitottavien sanojen määrän suhteen ”kyllästeisempänä”, kuin tukiviittomat. Tukiviittomisessa pääpainon nähtiin kirjallisuuden tavoin olevan merkityksen kannalta tärkeiden avainsanojen viittomisella. Toki tätkään näkökulmaa ei nähty aivan yksiselitteisenä, sillä yksilöllinen muuntelu voi tuoda menetelmät hyvin lähelle toisiaan. Viitotun puheen luonnehdittiin menneen enemmän tukiviittomisen suuntaan suositusten myötä, kun pikkusanoja ei enää tarvinnut viittoa, minkä ajateltiin toisaalta olevan hyvä asia, sillä sen mainittiin keventäneen menetelmän tuottoa. Haastatteluissa toistui pohdinta viitotun puheen ja tukiviittomien rajapinnasta, eli milloin viitottu puhe muuttuu ”runsaaksi tukiviittomiseksi” tai tukiviittominen ”helpotetuksi viitotuksi puheeksi”. Osa sanoittikin kaipaavansa selkeämpää rajaa tukiviittomisen ja viitotun puheen välille.

Varsinkin puhevammaisten henkilöiden kohdalla rajanveto tukiviittomien ja viitotun puheen välillä nähtiin häilyväksi. Monet puhevammaisten käyttäjäryhmien parissa työskennelleet haastateltavat luonnehtivat, että menetelmä on usein ollut ”tukiviittomisen ja viitotun puheen välistä”. Joillekin puhevammaisille henkilöille pelkät tukiviittomat eivät haastateltavien mukaan riitä tukemaan vuorovaikutusta

tarpeeksi, minkä vuoksi he ovat alkaneet käyttää ilmaisultaan runsaampaa viitottua puhetta.

Viittomakielen ja viitotun puheen nähtiin olevan selkeämmin eri asioita, vaikka kirjallisuuden tavoin haastateltavatkin olivat havainneet kuurojen viittomakielessä olevan vaikutteita suomen kielestä. Osa haastateltavista kertoi, että erityisesti vanhemmat viittomakieliset saattavat muuttaa kieltä lähemmäksi suomen kielen mukaista viittomista, mikäli vastaanottaja on kuuleva henkilö. Kyse ei kuitenkaan heidän mukaan ollut puhtaasti viitotusta puheesta, vaikka samoja elementtejä löytyikin. Tulkkaustilanteissa viittomakielen muoto saattaa vaihdella ja olla välillä hyvinkin viitotun puheen kaltaista esimerkiksi tilanteissa, joissa tekstiä luetaan suoraan ääneen, tai jos on tärkeää, että tulkkausta vastaanottava henkilö ymmärtää joitakin termejä ja niiden merkityksiä. Viitottua puhetta muistuttavaa viittomista saattaa siis sisältyä myös viittomakielen tulkkaustilanteisiin, mitä eräs haastateltava kuvasi ”haitariliikkeeksi viitotun puheen ja viittomakielen välillä”.

Haastateltavat korostivat viittomakielen seuraavan omaa kielioppiaan. Viitottu puhe ei heidän mukaan kytkeydy siihen, vaan nimenomaan suomen kielen kielioppiin. Yhteisinä asioina viittomakielessä ja viitotussa puheessa pidettiin viittomia sekä jokseenkin ilmeiden ja eleiden käyttöä. Poikkeuksina nähtiin viittomakielelle tyypilliset erityisviittomat, sillä viitottuun puheeseen lainautuu yleensä vain perusmuotoisia viittomia. Kuitenkin viitottua puhetta käyttävä henkilö, jolla on taustaa viittomakielisessä yhteisössä tai viittomakielestä ylipäänsä esimerkiksi työnsä kautta, ymmärtää ja tuottaa todennäköisemmin viitottua puhetta, johon on lainautunut myös esimerkiksi viittomakielistä kuvailua, paikantamista tai idiomeja eli vakiintuneita ilmauksia, joiden merkitystä ei aina voi päätellä sen osien mukaan (Tieteen termipankki. Haku: idiomi).

Mitä elementtejä tai osa-alueita haastateltavat pitivät viitotussa puheessa tärkeämpänä vaihteli sen mukaan, millaisesta näkökulmasta he katsoivat sitä. Isona tekijänä oli haastateltavan henkilökohtainen tai työn kautta saatu tausta. Haastateltavat korostivat yleensä niiden ominaisuuksien tärkeyttä, joiden nähtiin olevan tärkeitä tutuille käyttäjäryhmille. Jos katsotaan, mitä haastateltavat yhteneväisesti korostivat, tärkeimpänä viitotussa puheessa pidettiin sen pohjautumista suomen

kieleen. Tästä mielenkiintoisena esimerkkinä mainittiin ne puhevammaiset henkilöt, jotka hyötyvät selkokielestä eli helpotetusta suomesta. He käyttävät viitottua puhetta yleensä selkokieleen perustuen. Koska selkokieli on yksi suomen kielen muoto, viitottu puhe omaksuu silloin selkokielen rakenteen.

[Puhevammaisten ihmisten kanssa] viitottu puhe ei ole ollut kieliopillisesti samanlaista, kuten ei heillä muukaan kieli aina ole. Se on ollut enemmän ”selko-vp:tä” eli selkoistettua viitottua puhetta, tai mikä olisikaan sille hyvä termi. -- Näen asian niin, että jos viittomakielen tulkille tulee vp-tilaus, niin hän todennäköisesti viittoo karrikoidusti sanoen kaikki sanat. Hän tuottaa siis rinnakkain kahta menetelmää koko ajan. Jos taas puhevammaisten tulkille tulee vp-tilaus, niin juuri koskaan tulkki ei viito jokaista sanaa, koska siinä on vaikkapa kehitysvammaisuuden tuoma näkökulma asiaan. Ajan hahmottaminen voi olla vaikeaa tai asioita voi joutua selittämään tai avaamaan, kun taas kuulovammaiselle tulkattaessa tulkitaan vain alkuperäistä sisältöä. Puhevammaisten tulkkauksessa viitottuun puheeseen liittyy ehkä paljon sellaisia selittämisen elementtejä ja poisjättöjä. – Puhevammaisten asiakkaiden viittomisto on myös usein jollakin tavalla muuntautunut. Heillä ei välttämättä toimi kädet ja sormet samalla tavalla, että pystyisivät tuottamaan viittomat ”puhtaasti” ja perusmuotoisina, ja siksi niissä saattaa olla vähän muunnelmia.

Tärkeänä nähtiin myös haastateltavasta riippuen se, että viittomia ja sanoja tuotetaan samanaikaisesti, ja että sormiaakkosviestintää voidaan käyttää tilanteessa, missä sanalle ei ole viittomaa tai viittomaa ei muisteta. Koska nopeaa huuliota ja viittomista nähtiin olevan hankala ymmärtää, puherytmin rauhoittaminen mahdollisuuksien mukaan nähtiin myös yksiselitteisesti tärkeäksi. Hidastamisen ei kuitenkaan aina nähty olevan mahdollista. Esimerkiksi tulkkaustilanteessa viitotun puheen on tavoite pysyä puhujan tahdissa.

Kaikki haastateltavat näkivät suomen kielen keskeisimmäksi tekijäksi viitotussa puheessa. Tämä tuntui usein perustuvan ajatukseen, mitä myös kirjallisuus painotti, että käyttäjä on ehtinyt oppia puhutun suomen. Kaksi haastateltavaa kuitenkin mainitsi myös esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten henkilöiden hyötävän viitotusta puheesta suomen kielen opiskelun tukena. Tällöin henkilö ei välttämättä osaa suomea vielä lainkaan. Kirjallisuudessaakin sivuttiin ajatusta siitä, että viitottu puhe voidaan nähdä myös menetelmänä tai välikappaleena suomen

kielen oppimiseen. Tällöin suomen kielen osaaminen ei olekaan keskeisin asia viitotussa puheessa, vaan pikemminkin tavoite, johon viitotulla puheella pyritään.

Huulioluku mainittiin tärkeäksi osaksi viitottua puhetta varsinkin sellaisille kuulon haasteita omaaville henkilöille, jotka ovat aiemmin tukeutuneet puhuttuun suomeen, eikä heillä ole viittomakielistä taustaa. Heidän ymmärtämisen katsottiin olevan selkeiden huulion varassa. Useimmiten nähtiin, että huulio on se, joka tuo ilmaisuun kielioopin esimerkiksi päätteiden muodossa, ellei oteta huomioon kielenopiskelunäkökulmaa. Huuliosta koettiin saavan parhaiten selvää, kun viitottua puhetta tuotetaan paikallaan kontaktin katkeamatta, viittojaan on suora esteetön näköyhteys ja viittomat tuotetaan huulion tuntumassa eli näkökentän sisällä. Sen, käytetäänkö viittomisen ohella ääntä vai ei, nähtiin riippuvan paljon yksilöstä ja siitä, millaista tarvetta viitottu puhe täyttää.

Vaikka suhteellisen laajan viittomavaraston nähtiin olevan tärkeässä roolissa tai ainakin edesauttavan menetelmän tuottoa huomattavasti, viittomien ei nähty olevan kuitenkaan viitotun puheen ydin. Ajatus puolsi sitä, että suomen kielen nähtiin olevan pääroolissa, ja viittomat ovat sitä varten tuotettavaa visuaalista tukea. Haastateltavat eivät osanneet sanoa, kumpaa – visuaalista vai audittiivista kanaavaa – voi loppujen lopuksi pitää tärkeämpänä kuin toista, vai voisiko niitä pitää samanarvoisina. Tässäkin tapauksessa päättely johti siihen, että vaakakuppia kallistaa lopulta itse viitotulla puheella kommunikoivan henkilön tarpeet.

Viitotun puheen suosituksissa korostetaan, että puhutun sanan ja sille valitun viittoman merkityksien pitää olla samat. Haastateltavat suurilta osin allekirjoittivat kyseisen ohjeen, vaikka iso osa heistä ei myöskään kommentoinut tai korostanut sen tärkeyttä erikseen. Merkitysvastaavuus nähtiin toisinaan myös ongelmallisena. Ongelman nähtiin tulevan esille silloin, kun viittomakielestä lainattu ”varsinainen viittoma” ei muistuta suoranaisesti sanaa, jolle pitäisi antaa viittoma. Jos viittoma on hyvin abstrakti tai sen ymmärtämisessä pitäisi olla pohjatietoa viittomakielisten maailmankuvasta, voi viitotun puheen käyttäjän olla helpompi ymmärtää ilmaisu ”viittomavihjeen” tai kuvailevamman, vaikkakin merkitykseltään hieman eri viittoman kautta. Viittomavihjeellä tarkoitettiin esimerkiksi viittomaa, jonka merkitys kuulostaa samalta kuin sana, jolle halutaan antaa viittoma, mutta

ei tarkoita sitä suoraan. Lausetasolla esimerkiksi sanonnat ovat haasteellisia merkitysvastaavuuden kannalta. Haastatteluissa oltiin kuitenkin yhtä mieltä siitä, että perusmuotoisissa viittomissa pyrittäisiin aina sanan ja viittoman merkityksien osuvuuteen.

Jos vaikka sanoo "talonmies" ja pitäisi valita viittomakielinen muoto [eli kuurojen käyttämä viittoma] niin se ei välttämättä toimi [viitotussa puheessa] näiden henkilöiden kanssa, joilla ei ole kosketuspintaa viittomakieleen. Heillä toimii paljon paremmin ymmärtämisen kannalta [perusviittomien yhdistelmä] talon + mies. -- On monta kertaa tullut sellaisia tilanteita, että mä olen viittonut käyttäen sitä merkitysisältöviittomaa, ja he on ollut ihan että "nyt ei ymmärrä. Mitä?" Sitten kun olenkin viittonut sen, mikä ei tarkoita sitä, mutta on [sanan muodolta] tosi läheltä, niin ne onkin saanut siitä. -- Viitottu puhe on kuitenkin huuliolukuun liittyvää, miksi sen pitää lähteä ikään kuin viittomakielen pohjalta?

Päätteiden ja muiden "pikkusanojen" viittominen nähtiin usein työläämpänä, kuin niiden korostaminen huuliossa. Niiden käyttämisessä korostettiin tilannetta ja yksilön mieltymyksiä. Joillekin käyttäjille pikkusanojen nähtiin tuovat enemmän haluttua informaatiota, kuin toisille. Kielen opiskelussa niiden mainittiin olevan hyvä lisä, sillä päätteiden esittäminen visuaalisesti nähtiin selkeyttävänä ja opettavaisena sekä hyvänä muistin tukena. Myös ammattilaisille, kuten esimerkiksi tulkeille ja opettajille, vähintään näiden tuntemisen nähtiin olevan hyväksi.

Moni haastateltavista mainitsi itse käyttävänsä ilmeitä ja eleitä viitotun puheen tukena. Haastateltavien näkemysten mukaan ilmeet ja eleet eivät ainakaan korostetusti kuuluneet viitottuun puheeseen ennen niiden kirjaamista suosituksiin ja katsottiin, että niiden käytön myötä viitotusta puheesta on tullut elävämpää. Kolme haastateltavista näki eleet ja ilmeet yhtä tärkeiksi, kuin sanat ja viittomat. Kuitenkin jotkut haastateltavista jäivät pohtimaan, kuinka paljon niistä on loppujen lopuksi apua henkilölle, joka tukeutuu kommunikoinnissaan viitottuun puheeseen. Monessakaan kirjallisessa lähteessä eleiden ja ilmeiden käyttöä ei nostettu erikseen esille. Myöskin se olisi hyvä tarkentaa, millaisia eleitä ja ilmeitä tarkoitetaan viitotusta puheesta puhuttaessa: tarkoitetaanko niillä viittomakielelle tyypillisten eleiden ja ilmeiden käyttöä vai ennemminkin yleisesti mimiikkaa.

Vaikka moni haastateltavista kaipasikin selkeyttä viitotun puheen tuottamisen tapaa koskeviin käsityksiin, yksilöimiseen ja variointiin piti haastateltavien mielestä olla mahdollisuus. Lopputulemana kaikilla ryhmillä, jotka käyttävät menetelmää kommunikoinnissaan, nähtiin olevan omanlaisia tarpeita vuorovaikutuksen suhteen, kuten yllä olevat pohdinnat osoittavat. Esimerkiksi kaksi huonokuuloista-kaan henkilöä eivät välttämättä käytä viitottua puhetta samalla tavalla. Selkeyden lisäksi menetelmältä toivottiin siis joustavuutta ja mahdollisuutta käyttää sitä käyttäjän omat tarpeet ja toiveet huomioiden.

5.3 Kohderyhmän vaikutus viitotun puheen opetukseen

Haastateltavat edustivat opettajina montaa eri koulutuksen tasoa ja tahoja. Opetuksia oli tehty niin ammattilaisille, käyttäjäryhmille kuin viitotusta puheesta kiinnostuneillekin. Millä tavalla viitotun puheen opetus aloitetaan, on haastattelujen perusteella vahvasti riippuvaista kohderyhmästä ja heidän taustaosaamisestaan. Myös opettajan tausta ja kokemus viitotusta puheesta sekä opetuksen tavoite vaikuttavat opetustapaan ja menetelmiin.

Vp:n [eli viitotun puheen] opetukseen liittyy monta asiaa: miten sitä opetetaan, kenelle sitä opetetaan ja ehkä osittain myös kuka sitä opettaa. Mutta varsinkin miten ja kenelle. On eri asia opettaa huonokuuloisille tai kuuroutuneille itselleen kuin esimerkiksi ammattilaisille, kuten tulkeille ja ohjaajille. Myös se, mitä opetetaan ja millä tavalla, niin siinäkin on haasteita. Jos opetetaan kuulevalle, niin pystyy oppimaan eri tavalla, kuin jos olisi huonokuuloinen.

Ryhmälle tai henkilölle, jolla ei ole aiempaa kokemusta viittomista, opettaminen painotettiin alussa viittomien oppimiseen ja viittomavaraston kasvattamiseen. Tällöin opettamista verrattiin tukiviittomiseen ja sen opettelemiseen. Tärkeäksi nähtiin jatkuva viittomien käyttäminen. Myös huulion ja sormiaakkosten opetteleminen koettiin tärkeäksi heti alkuvaiheessa. Näissä opetuksen painopiste oli selkeästi kommunikaation sujumisessa. Sormiaakkosia käyttämällä voidaan korvata viittomia, mikäli niitä ei vielä osata. Näin saadaan kommunikaatio sujumaan mahdollisimman nopeasti. Huuliota haluttiin painottaa heti opintojen alussa, jotta opiskijalle tulee ymmärrys sen roolista viitotussa puheessa.

Viitotun puheen opetuksessa oli eroa, jos opetettiin kuulevia tai huonokuuloisia ja kuuroutuneita henkilöitä. Kuulevilla opetuksessa keskityttiin huulion ymmärtämiseen ja sen tueksi viittomiin. Yksi haastateltavista kertoi myös opettavansa jonkin verran viittomisen tilankäyttöä kuitenkin siinä rajoissa, etteivät viittomat mene näkökentän ulkopuolelle. Huonokuuloisia ja kuuroutuneita opettaessa korostettiin viittomien opetusta ja ymmärtämisen harjoittelua. Ikäihmisiä opettaessa myös muistikyky ja oppimiskapasiteetti oli tärkeä huomioida. Oppimisen tueksi huonokuuloisille ja kuuroutuneille haastateltavat kertoivat käyttävänsä erilaisia visuaalisia keinoja kuten tekstimateriaaleja ja dioja. Oppitunnilla oli usein käytössä myös kirjoitustulkkkaus.

Varsinkin alkeita opiskeleville nähtiin tärkeänä, että opetetut viittomat tulisivat suoraan käyttöön ja helpottaisivat vuorovaikutusta alusta lähtien. Opetukseen pyrittiin valikoimaan sisältöjä, jotka liittyvät oppijan arkeen ja niihin tilanteisiin, missä hän tarvitsee viittomia. Sen katsottiin helpottavan viittomien maailmaan pääsyä. Alkeisryhmille mainittiin opetettavan myös ”pantomiimisia” ja kuvailevia viittomia, jotta oppijat oivaltaisivat kertomisen visuaalisuuden merkityksen.

Otettiin jo aika alusta lähtien sormiaakkoset, koska jos ei tiedä viittomaa niin voi käyttää niitä. Myös ”luonnollisia” viittomia käytiin läpi, esimerkiksi että pitää kertoa toiselle ”hakkaan puita”, jotta ymmärtää, ettei jokaiselle asialle ole sanaa ja jotkin asiat voi näyttää ja esittää. Pikkuhiljaa siirryttiin viittomiin ja yritin ryhmän mukaan katsoa, mitä he tarvitsevat. Vanhat ihmiset eivät tarvitseet viittomia ”äiti, isä, haalari, tutti”, vaan ihan muuta.

Mikäli kohderyhmänä olivat henkilöt, joiden tavoite oli oppia käyttämään viitottua puhetta kommunikoinnissaan, motivoinnin katsottiin olevan suuressa roolissa. Tärkeäksi etapiksi mainittiin jo se, että oppijat alkaisivat tapailia viittomia ja saisivat kätensä liikkeelle. Motivaation herättämiseksi oppijoille pyrittiin perustelemaan, että viittomat helpottavat kommunikointia. Monella oli toive, että lähipiiriinkin kuuluvat henkilöt osallistuisivat opetukseen, mutta näin ei yleensä ollut. Osa haastateltavista jäikin pohtimaan, kuinka tuleva käyttäjä hyötyy viitotun puheen taidosta, jos muut kuin ammatti-ihmiset eivät käytä sitä hänen kanssaan aktiivisesti. Haastatellut opettajat toivoivat, että lähi-ihmisiä osallistuisi opetukseen.

enemmän. Kirjallisuudessakin viittomien mainittiin juurtuvan paremmin, jos opetuksessa on lähi-ihmisiä.

Suurin osa haastateltavista opettajista kertoi käyttävänsä opetuksessaan Kuuloliitto ry:n Vipe-projektin yhteydessä laadittuja viitotun puheen suosituksia. Yksi haastateltavista kertoi kyllä ”törmänneensä suosituksiin” ja olevansa tietoinen Vipe-projektista, mutta ei ollut ottanut niitä opetuksissa esille. Hän pitää kuitenkin hyvänä, että viitotun puheen eteen on tehty jotakin ja kertoo, että suosituksiin pitäisi tutustua lähemminkin. Yksi haastateltavista kertoo alkeiskurssilla käyvänsä suosituksia oppijoiden kanssa läpi vasta kurssin loppupuolella. Näin oppijat ovat paremmin tietoisia esimerkiksi siitä, mitä osoituksilla tarkoitetaan. Jo enemmän viittomia osaaville oppijoille suosituksia on käytetty opetusmateriaalina alusta alkaen.

Heillä [ammattiin opiskelevilla] on ollut se viittoma pohja jo tosi vahva ja viittomakielen puolelta on osaamista. Heillä se opetus on lähtenyt heti ehkä sieltä viitotun puheen suositusten kautta.

Lähtökohtaisesti katsotaan niitä suosituksia vähän, mutta käydään niitä periaatteita. Mietitään ketkä on ne kohderyhmät, kenen kanssa sitä viitottua puhetta käytetään. Sitä korostaen, että se ei ole samantyyppistä kaikkien kanssa käytettynä, siitä löytyy variaatioita. -- Onko lapsi, aikuinen vai seniori ja onko kuulon haastetta vai ei tai jos on monta muutakin haastetta ja kuulo yksi niistä, niin mitä variaatioita voi olla.

Suosituksia koettiin monen osalta oman kokemuksen lisäksi ainoaksi lähteeksi, johon viitotun puheen opetuksen voi perustaa. Toisaalta ne herättävät ristiriitaisuuksia. Opettaja saattaa kokea, ettei suositusten mukainen opetus sellaisenaan palvele käyttötarkoitusta. Mikäli viitotun puheen opinnot sisältyvät johonkin ammattiin liittyviin opintoihin opetuksen perustana oli suositusten lisäksi ammattitaitovaatimukset tai muut alaan liittyvät teoretiset tiedot, jotka ohjasivat opetusta.

Mä opetan vp:tä määrättyllä tavalla ja korostan selkeyttä ja tarkkarajaisuutta, koska ei ole muutenkaan lähdettä [kuin suositukset ja kokemus].

Ei voi kuin toivoa, että se oma ajatus ja kokemus on vahvaa ja laajaa. Oon siitä onnekas, että oon saanut tehdä paljon töitä viitottua puhetta käyttävien asiakkaiden kanssa ja päässyt kohtaamaan erilaisesti kommunikoivia henkilöitä. -- Tuntuu hurjalta, että opetan jotakin mistä mulla ei ole tietyllä tavalla faktaa. Kuurosokeista, viittomakielestä tai tulkkauksesta on niin paljon tutkimustietoa niin pohjaan tietoni siihen sekä omaan kokemukseen. Mutta viitotussa puheessa ei olekaan näin. Mun täytyy niinku uskoa siihen, että se mun oma ajatus siitä, miten mua on opetettu ja miten mä oon kentällä tehnyt ja kokenut ja toki lukenut artikkeleita ja ihmisten kokemuksia, yrittänyt etsiä tietoa. Ne on se mun ohjenuora, miten mä opetan. Kommunikoin ahkerasti tulkkien kanssa kentällä, mulla on laaja tulkkipiiri ja harva se viikko lähetän viestiä: miten tekisitte tän?

Opetusmenetelmät olivat kohderyhmästä riippumatta hyvin samankaltaisia vaikka tyylejä olikin monia. Viittomia opeteltiin esimerkiksi lauseharjoitusten tai pelien kautta. Vuorovaikutteiset ja esimerkiksi parin kanssa tehtävät harjoitukset koettiin tärkeäksi. Toisaalta ryhmätehtävät koettiin hankaliksi, mikäli opetettiin huonokuuloisia tai kuuroutuneita. Viittomista on helpompi seurata pienemmissä ryhmissä ja kovaan ääneen puhuminen saattoi häiritä muita oppijoita. Muutama haastateltavista arveli viitotun puheen opetuksen olevan hyvin kirjavaa opetuksen tavoitteiden ja ryhmän moninaisuudesta johtuen. Yksi haastateltavista kertoi käyttävänsä opetustilanteessa itse viitottua puhetta ja opettavansa myös muita aiheita viitottua puhetta käyttäen, sillä niin oppijat pääsevät harjoittelemaan myös viitotun puheen ymmärtämistä. Ammattiin opiskelevien kohdalla mainittiin, että viittomataitoa voi olla jonkin verran pohjalla, joten tällöin keskitytään enemmän käyttäjäryhmiin ja heidän näkökulmaansa tutustumiseen.

Mä syöksyn heti ensimmäiseksi siihen kielenkäyttöön ja niihin käyttö tilanteisiin -- Opiskelijoille olen sanonut viitotussa puheessa ja viittomakielessä tärkeintä on ensin se, että te viitotte ja viitotte. Jo pelkääntään että semmonen, joka ei ole aikaisemmin viittonut, ottaa kädet esille ja uskaltaa niitä heilutella. Sekin on jo iso kynnys. -- Viitotussa puheessa lähden liikkeelle niin että tuotan alussa viitottua puhetta äänen kanssa, artikuloin sanat ääneen, helpompi lähteä liikkeelle. Paljon harjoitellaan...ammattillisesta näkökulmasta on opiskelijoille tärkeää että he pystyy samaistumaan asiakkaan rooliin. -- Että heille tulee kokemus siitä miltä se näyttäytyy asiakkaan näkökulmasta, kieltä vastaanottavan henkilön näkökulmasta. Niin niiden on helpompi sitten ymmärtää ja oivaltaa omaa viittomista. Aika paljon opetan viitottua puhettakin ei-äänellisesti.

Materiaalia harjoitukseen otettiin suosituksissa mukana olleista esimerkkilauseista, vuonna 1996 ilmestyneestä Viitotun puheen oppikirjasta, erilaisilta verkkosivuilta ja moni mainitsi tehneensä materiaalia paljon itse. Verkkosivuista Papunet mainittiin muutamia kertoja. Sieltä tulostetut viittomakuvat toimivat muistin tukena ja niihin voi kirjoittaa omia muistiinpanoja. Lisäksi muutamia kertoja mainittiin selko-kieliset materiaalit kuten Selkosanommat ja -uutiset. Niiden ajankohtaiset aiheet selkeällä tavalla ilmaistuna koettiin hyväksi harjoitusmateriaaliksi arjessa tarvittavien viittomien opettelemiseen. Harjoitusten monipuolisuus ja vaihtelevuus koettiin hyväksi. Monet vertasivat viitotun puheen opettamista viittomakielen tai tukiviittomien opettamiseen. Usein käytössä olivat samoja materiaaleja. Erilaiset pelit ja kirjat mainittiin opetusmateriaaleina useita kertoja, niistä oli helppo muunnella harjoituksia tilanteen mukaan. Valmistettua materiaalia ei kukaan haastateltavista maininnut käyttävänsä, jos Viitotun puheen oppikirjaa ei huomioida. Yksi haastateltavista mainitsi, ettei sellaista juurikaan ole. Tätä tukee myös useiden haastateltavien kertomukset, miten materiaalia on valmistettu itse ja kerätty talteen myöhempää käyttöä varten.

Viitotun puheen taitoa arvioitiin ainoastaan ammattiin opiskelevien kohdalla. Heillä vankka taitopohja katsottiin hyväksi, jotta he osaisivat käyttää viitottua puheita monipuolisesti ja ottaa huomioon erilaisten viitotun puheen käyttäjien tarpeet. Heidän katsottiin myös olevan niitä, jotka vievät viitotun puheen taitoa eteenpäin ja opettavat sitä seuraaville. Eräs haastateltava sanoi, että ammattiin opiskelevat ovat käyneet läpi seulan valintaprosessissa, ja heiltä voi siksi myös vaatia enemmän. Taidon arviointi tapahtui oppilaitoksissa ja siihen saattoi liittyä myös muita ammattiin liittyviä kriteereitä. Työelämässä tapahtuvaa arviointia ei koettu mahdolliseksi, koska arviointiin vaadittavaa taitoa on vain hyvin harvassa paikassa. Arviointimenetelmiä ja kriteereitä luotaessa oli käytetty hyväksi alan järjestöjen asiantuntemusta ja pyydetty mielipidettä ja kommentteja niihin liittyen. Haastatteluissa mainittiin myös, että viitotun puheen taitotasonsa on voinut käydä mittauttamassa Kuuloliiton viitotun puheen tenteillä, mutta nykyisin niitä ei enää järjestetä. Viitotun puheen monipolveisuuden tähden tällaista arviointia pidettiin kuitenkin haastavana.

Kysyimme myös kokevatko asiantuntijat, että viitotun puheen opetusta olisi riittävästi saatavilla. Ammattiin opiskelevien koettiin saavan riittävät taidot viitotusta puheesta, jotta he voivat lähteä työelämään ja kehittyä sitä kautta. Muutamat olivat sitä mieltä, että viitotun puheen opetusta pitäisi olla enemmän saatavilla sellaisille henkilöille, jotka työskentelevät esimerkiksi päivätoiminnassa tai asuntolassa. Koettiin, etteivät työntekijät osaa viitottua puhetta riittävästi asiakkaiden tarpeisiin nähden. Yksi haastateltavista ehdottikin, että näihin toimipaikkoihin palkattaisiin vähintään yksi kommunikaatio-ohjaaja, joka voisi tuoda osaamistaan yksikköön. Hänen mukaansa viittomien ja kommunikaation tarve on huutava. Yksi haastateltavista kertoi, etteivät työssään viitottua puhetta tarvitsevat henkilöt ole saaneet riittävästi viitotun puheen opetusta tai se olisi pitänyt hankkia omalla vapaa-ajalla, esimerkiksi osallistumalla iltaisin opiston järjestämälle kurssille.

Toisaalta muutamat haastateltavista kertoivat, ettei viitotun puheen opetusryhmiin tahdo tulla riittävästi osallistujia. Näissä kohderyhmänä oli viitottua puhetta omassa kommunikoinnissaan käyttävät henkilöt. Jos osallistujia ei ole ollut tarpeeksi alkeis- ja jatkoryhmiä on yhdistetty, mikä on koettu haasteelliseksi opettamisen näkökulmasta. Yksi haastateltavista pohti, että syynä osallistujien vähäiseen määrään voisi olla tiedon puute. Tiedottamista sekä kursseista että viitotun puheen mahdollisuuksista pidettiin tärkeänä. Osalle henkilöistä kurssille hakeutuminenkin voi tuottaa haasteita. Saatetaan vahingossa osallistua viittomakielen tai tukiviittomien kurssille, kun niitä on enemmän saatavilla. Väärälle kurssille ajautuminen saattaa aiheuttaa turhautumista ja opiskeluinto hiipua. Opetuksen tarpeessa ja kiinnostuneiden määrässä tuntuisi olevan alueellisia eroja. Yksi haastateltavista taas kertoi, ettei viitotulla puheella kommunikoiville ole riittävästi kursseja saatavilla, vaan oppijat ovat perustaneet omia piirejään.

5.4 Tutkimuksilla lisää tietoisuutta viitotun puheen moninaisuudesta

Tulokset viitotun puheen tutkimisen tarpeesta olivat saman suuntaisia omien ennakoajatustemme kanssa. Yhdeksän kymmenestä haastateltavasta sanoitti kaipaavansa aiheesta lisää tutkimusta. Haastattelujen mukaan viitotun puheen eteen ei suositusten laatimisen jälkeen olla tehty juuri muita, kuin opinnäytetöitä,

kuten aiheesta löydettävissä oleva kirjallisuuskin antaa ymmärtää. Eräs haastateltava oli viitotun puheen tutkimuksen tilanteesta erityisen huolestunut. Hän ilmaisi, ettei haluaisi viitotun puheen ”valahtavan johonkin niin, ettei kukaan pian tiedä, mitä se on”. Haastatteluissa pohdittiinkin, mitkä tahot tutkimusta voisivat lähteä tekemään ja millaiset tutkimukset hyödyttäisivät alaa. Esiin nostettiin paljon myös haastateltavien omia kehittämisideoita.

Haastateltavat pitivät tärkeänä viitotun puheen käyttäjäryhmien roolia sekä tutkimuksen teossa että tutkimuksen kohteina. Vaikka ammattilaisetkin käyttävät viitottua puhetta, he tuottavat menetelmää aina käyttäjän tarpeiden kautta, minkä vuoksi aineiston mukaan olisi tarpeenmukaista antaa painavampi sana heille, jotka ”kokevat viitotun puheen omakseen”. Haastateltavat painottivat, että kyseessä on päivittäisessä elämässä käytettävä kommunikointimuoto, ja että käyttäjät tietävät omasta puolestaan parhaiten mikä toimii ja mikä ei.

Aiemmin tuloksissa viitotun puheen määritelmän esitettiin olevan vahvasti riippuvainen käyttäjän yksilöllisestä näkökulmasta. Siksi viitotun puheen tutkimisen lähtöpisteeksi ehdotettiin vahvasti viitotun puheen käyttäjäkunnan selvittämistä. Nykyisten, ja myös potentiaalisten, käyttäjäryhmien kartoittaminen nähtiin tärkeäksi ja luontevaksi pohjatyöksi esimerkiksi viitotun puheen funktioiden ja tuottamisen periaatteiden tarkemmalle tutkimiselle. Kartoituksen yhteydessä saataisiin myös päivitettyä kirjallisuuden näkemys viitotun puheen käyttäjäkunnasta nykytilannetta vastaavaksi. Esimerkiksi eräs haastateltava nosti esiin, että puhevammaisten tulkkausta ajateltaessa todella monella asiakkaalla on kommunikointiprofiilissaan kirjattuna viitottu puhe, ja toisen haastateltavan näkökulmasta viitotulla puheella on Pohjois-Suomen alueella jopa isompi rooli puhevammaisten kuin kuuloammaisten keskuudessa, vaikka kirjallisuudessa puhevammaisia luonnehdittiin marginaalisiksi ryhmiksi. Käyttäjäryhmien selvittäminen nousi esiin kahdeksassa haastattelussa kymmenestä.

Varsinkin puhevammaisten henkilöiden viitottu puhe nähtiin vielä epämääräisenä ja aliarvioitunakin käsitteenä ammattikentällä. Neljä tulkkaus- tai opetusalan haastateltavaa ilmaisivat sen olevan useiden puhevammaisten henkilöiden kom-

munikointikeino, ja että he näkisivät sillä olevan vielä nykyistäkin enemmän potentiaalia heidän keskuudessaan. Erään haastateltavan mukaan käyttäjätutkimuksen pohjalta voitaisiin kehittää muun muassa opistotasosta puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkintoa (EAT). Hänen mukaan erikoisammattitutkinossa opetettava viittomamäärä eli alkeistasolla vaadittavat 500 viittomaa ei vastaa puhevammaisten tulkkauksen kentällä olevaan viitotun puheen osaamisen tarpeeseen. Hänen näkemyksensä mukaan se voi olla yksi syy sille, miksi jotkut viitottua puhetta tarvitsevat puhevammaiset käyttävät niin sanottuja hybriditulkkeja. Hybriditulkki tarkoittaa tulkkia, jolla on sekä viittomakielen että puhevammaisten tulkkauksen tutkinto. Hän arveli syyksi sitä, että hybriditulkkien viittomataito vastaa paremmin joidenkin asiakkaiden viitotun puheen tarpeisiin.

Esiin nostettiin myös mahdollisuus käyttäjäryhmien ominaisuuksien päällekkäisyyteen, mikä taas vaikuttaa käyttäjän viitotun puheen tuottoon. Päällekkäisyydellä tarkoitettiin, että viitottua puhetta käyttävällä henkilöllä voi olla sekä kuulo-, näkö- että puhevamma tai joidenkin edellämainittujen yhdistelmä, vaikka yleensä ajatellaan käyttäjällä olevan vain jokin niistä. Eräs haastateltava nosti esiin toiveen, että viittomakieli- ja puhevammaisala tekisi enemmän yhteistyötä, sillä kentällä ihmisten ominaisuudet sekoittuvat eivätkä ole aina lokeroitavissa.

En tiedä onko asia niin, mutta monesti vk [viittomakielen] ja puva [puhevammaisten tulkkauksen] puolet eriytyy tosi vahvasti ja ehkä unohtuu rajapintojen tarkastelu. On tosi paljon esim. afaattisia kuuroja, joiden menetelmä ei ole suoraan viittomakieli tai viitottu puhe, vaan käytetään myös puva-tulkkauksessa käytettäviä juttuja. -- Kenttä ei ole käytännön tasolla yksioikoinen. Tämä asia tuntuu unohtuvan ja menevän lokeroihin. Tulevaisuudessa työkenttä voi olla vielä enemmän lomittain. -- Ja maahanmuuttajien myötä se voi olla mitä vain. Kirjo siellä on suuri: on kuuroja, huonokuuloisia, vammaisia henkilöitä, eteneviä sairauksia. Mitkä menetelmät heillä on ja ketä ne sitten hallitsee?

Viitotun puheen käyttäjien määrä oli monen haastattelijan kokemuksen mukaan pieni. Kukaan haastateltavista ei tiennyt tarkkaa lukua, eikä käyttäjien määrästä ole virallista tilastoa. Kiinnostusta herätti myös se, kuinka paljon viitotun puheen opetuksia tehdään ympäri Suomea. Kaksi käyttäjäryhmille opetuksia tekevää haastateltavaa ilmaisi huolensa siitä, ettei opetukseen ole halukkaita osallistujia.

He pohtivat, mistä ilmiö mahtaa johtua ja olivat kiinnostuneita siitä, minkälaisia kynnyksiä viittomien opiskeluun ylipäänsä voi liittyä. Kaksi haastateltavaa oli siinä käsityksessä, että käyttäjille suunnatulle opetukselle olisi enemmän tarvetta.

Yksittäisistä tutkimusaihe-ehdotuksista useimmin nousi esiin toive viitotun puheen suositusten päivittämisestä. Haastatteluissa kuitenkin huomautettiin, että ennen päivittämisen aloittamista tarvitaan tietoa muun muassa menetelmän käyttäjistä, jotta suosituksia on järkevää lähteä muokkaamaan. Nykyisiin suosituksiin kaivattiin tarkennuksia ja muokkauksia muun muassa menetelmän yleiskuvauksen, käyttäjäryhmien esittelyn, ilmeiden ja eleiden käytön, visuaalisuuden määrään ja laadun, esimerkkilauseiden, päätteiden ja kieltomuotojen käytön sekä yksilöllistä variointia koskevien ohjeiden osalta. Nykyisten suositusten nähtiin kuitenkin toimivan hyvänä pohjana ja vertailukohteena, mikäli menetelmää lähde-tään tarkemmin tutkimaan.

Mä olen muokannut niitä työryhmän suosituksia, koska ne on epäloogiset eikä niissä oltu mietitty ihan kaikkia näkökulmia. -- Kysymys kuuluu, kuka viitottua puhetta käyttää? Kenelle suosituksia tehdään, kuka tarvii niitä? Siitä lähtee myöskin se ajatus, että mitä viitottu puhe voi olla ja mitä sen pitäis olla. -- Nämä suositukset on ollut ihan hyvä pohja ja tuki toistaiseksi.

Eräs haastateltava pohti, olisiko tarpeellista puhua suositusten sijaan esimerkiksi viitotun puheen periaatteista. Termi viittaisi hänen mukaansa selkeämmin siihen, että menetelmällä on erilaisia variaatioita perustuen yksilöiden erilaisiin tarpeisiin. Hänen mukaansa on hassua, että puhutaan menetelmän suosituksista, vaikka jokainen käyttäjä tuottaa sitä yksilöllisesti eikä monikaan todennäköisesti tuota täysin suositusten mukaista "puhdasta viitottua puhetta".

Ehkä on tarve sellaiselle, että ei puhuttaisi enää vaan suosituksista. Koska silloin kun ne ei ole suosituksia, on jotain mitä voidaan myös eri tavalla vaatia. Tai niihin voidaan viitata tai rakentaa arviointiperustaa. -- Voisi miettiä käyttäjiä ja päivittää. Käyttäjäkunta on niin moninainen, niin saisiko ne päivitettyä siten, että on myös mahdollisuus ja lupa moninaiseen viitottuun puheeseen.

Kolme haastateltavaa pohtivat, että suositukset ovat todennäköisesti hyödyllisempiä ammattilaisille tai ammattiin opiskeleville, kuin menetelmän käyttäjille. He

arvelivat omaan kokemukseensa pohjaten, että itse käyttäjät eivät välttämättä katso suosituksia, vaan tuottavat menetelmää enemmän ymmärrys edellä. Päivitystä tehdessä voi siis olla tarpeen miettiä myös sitä näkökulmaa, ketkä kaikki niitä tarvitsevat. Haastattelujen yhteydessä kävi myös ilmi, etteivät suositukset olleet tuttuja kaikille alan ammattilaisillekaan, tai vain etäisesti tuttuja. Tämän havainnon pohjalta myös tutkimus, jolla selvitettäisiin monelleko käyttäjälle ja ammattilaiselle suositukset ja niiden sisältö on tuttuja, voisi auttaa tekemään viitottua puhetta tunnetummaksi ja auttaa suositusten päivittämisessä.

Eräs viitottua puhetta opettava haastateltava mainitsi olevansa kiinnostunut siitä, kuinka viitottu puhe juurtuu sitä kommunikaatiokeinonaan opiskelevien arkeen varsinkin, kun moni menetelmän tulevista käyttäjistä opiskelee sitä yksin. Juurtumisella tarkoitettiin menetelmän käytön jatkamista arjessa opetusjakson päätyttyä. Viimeisin vastaavaa aihetta käsittelevä kyselytutkimus toteutettiin Vipe-projektin yhteydessä vuonna 2003. Silloisen kyselyn tulosten mukaan menetelmä juurtui arkielämään huonosti. Silloin syyksi epäiltiin viitotusta puheesta saatavan opetuksen määrän riittämättömyyttä ja sitä, ettei opetusta oltu haettu niin paljoa, kuin sille todellisuudessa olisi ollut tarve. Kysely oli tosin kohdistettu vain nykyisen Kuuloliiton kuuroutuneille ja vaikeasti huonokuuloisille jäsenille. Saman suuntaisen tutkimuksen tekeminen nykyisessä kontekstissa voisi tuoda mielenkiintoista tietoa asiassa tapahtuneista muutoksista.

Kiinnostusta herätti myös vuorovaikutuksellinen näkökulma viitottuun puheeseen. Haastateltavia kiinnosti erityisesti se, kuinka viitottua puhetta vastaanotetaan, kun se on ikään kuin sekoitus kahden kielen elementtejä. Haastatteluissa mietittiin seuraavia kysymyksiä: mihin vastaanottajan huomio kiinnittyy viitotussa puheessa ja miten viitottua puhetta pitäisi tuottaa, jotta vastaanottaja saisi siitä mahdollisimman paljon irti? Vuorovaikutuksellista näkökulmaa pohdittaessa viitattiin nimenomaan viitotun puheen käyttäjäryhmiin. Olennaisena tutkimuskohteenä nähtiin, millaisia näkemyksiä ja toiveita käyttäjillä itsellään on viitotun puheen muodosta. Käyttäjän ominaisuuksiin perustuvien tarpeiden kartoitus ja niiden vaikutus viitotun puheen odotuksiin toisi arvokasta tietoa varsinkin alan asiantuntijoille, jotka voisivat käyttää tietoa ylläpitääkseen ja kehittääkseen omaa viitotun puheen taitoaan.

Vastaanottamiseen liittyi myös pohdinta viittomakielen elementeistä viitotussa puheessa. Useassa haastattelussa pohdittiin, voisiko joidenkin viittomakielen elementtien lainaamisesta olla hyötyä käyttäjien näkökulmasta ja mitä mieltä käyttäjät ovat esimerkiksi viittoman ja suomenkielisen sanan merkitysvastaavuuden seuraamisesta. Kaikkien viittomakielen elementtien ei nähty olevan sellaisinaan lainattavissa viitottuun puheeseen, esimerkiksi puhevammaisten ihmisten kohdalla visuaalinen kuvailu ei aina tule ymmärretyksi.

Viitottu puhe sinällään ei ehkä sisällä niin paljoa osoituksia, ilmeitä tai eleitä, kuin mitä se puhevammaisten henkilöiden kohdalla sisältää. Nyt päästään siihen, että riippuen ketä menetelmää tuottaa ja paljonko hän on tehnyt sitä [määrittelee sen], paljonko muita elementtejä pystyy lisäämään ja keskittymään näihin muihin juttuihin. Mutta että kielellinen maalailu ja näyttämöjen rakentaminen, mitä viittomakielessä välillä tehdään, ei ainakaan puhevammaisten kanssa sovi siihen kieleen. Ylimääräiset jutut voi sekoittaa heiltä muita merkityksiä ja saattaa haastaa joidenkin ymmärrystä väärin.

On varmaan tosi yksilöllistä, että kuinka paljon ymmärtää esim. kysyvistä ilmeistä. -- Koska katseen pitää olla koko ajan asiakkaaseen päin, jotta huulio näkyy, ei voi hirveän paljon katsettakaan kohdistaa muualle. Mutta että ilmeiden käyttö vahvistaa viestiä. -- Paikantaminen ei viitotussa puheessa aina toimi, jos asiakas ei ymmärrä sen merkitystä.

Haastateltavilla oli omiin kokemuksiin pohjautuvia näkemyksiä siitä, millaiset käyttäjät heidän mielestään käyttävät enemmän viittomakielen elementtejä viitotussa puheessaan. Eräs haastateltava oli tulkkina toimiessaan saanut asiakkailtaan palautetta, että hänen viitottu puheensa on ollut ”liian viittomakielistä”, kun taas toinen tulkkina toiminut haastateltava mainitsi, että asiakkaasta riippuen on voinut vaihdella viittomakielen ja viitotun puheen välillä. Osa haastateltavista ilmaisi ihmettelevänsä sitä, miksi merkitysvastaavuuden tulisi lähteä viittomakielen näkökulmasta, vaikka viitottu puhe tähänastisen kirjallisuuden ja haastateltavien kokemuksen mukaan perustuu suomen kieleen, eikä viittomakieleen.

Ilmeiden ja eleiden käytön merkitystä viitottua puhetta vastaanotettaessa ei ole tutkittu tai sitä, paljonko ne linkittyvät viittomakielen ilmeidenkäytön lainalaisuuksiin. Luultavasti tämän vuoksi niiden käyttöä ei ole avattu tarkemmin myöskään

viitotun puheen suosituksissa. Eräs haastateltava mainitsi itse käyttävänsä jonkun verran mimiikkaa tarkentavana kuvailuna tilanteen salliessa ja toinen pään maltillisen negaation kieltolauseiden yhteydessä. Visuaalisuutta taas ei mainita kirjallisuudessa tai suosituksissa viitotun puheen aspektiksi samalla tavalla, kuin esimerkiksi ilmeet. Kuitenkin siinä voisi haastateltavien näkökulmasta olla paljon potentiaalia viitotun puheen kehittämistyölle. Nykyisissä suosituksissa mainitaan muun muassa visualisoinnissa käytettävät klassifikaattorit ja hillitty tilankäyttö, joiden periaate on lainattu suomalaisesta viittomakielestä.

Paikantaminen ja asioiden poijuttaminen voisi hyödyttää myös viitotun puheen käyttäjiä. "Olen tehnyt tähän luettelon ja voin viitata tähän kohtaan." Totta kai se pitäisi yhteisesti sopia ja opettaa viitotun puheen käyttäjille, että tällainenkin hyvä ominaisuus viittomakielessä on. Kelpaisiko teille? Käyttäjäkunnan kanssa pitäisi miettiä mitä muita asioita voitaisiin lainata viittomakielestä, mikä ehkä helpottaisi tämän tavan käyttöä. Viitottu puhe sinänsä ei ole visuaalisuuteen perustuva, vaan suomen kieleen, niin siitä pitäisi tehdä erikseen käyttäjätutkimus.

Aiemmin työssä esitelty kielellinen näkökulma viitottuun puheeseen kiinnosti monia haastateltavia. Puolet haastateltavista luonnehti viitottua puhetta kieleksi kerran tai useammin haastattelunsa aikana. Kolme haastateltavaa ei kutsunut sitä suoranaisesti kieleksi, mutta kuitenkin kielen kaltaiseksi ilmaisuksi. Eräs haastateltava väläytti viitotusta puheesta aiemmin työssä esiteltyä ajatusta "pidgin-kielestä". Hän huomautti, että myös puhutuissa kielissä on sekoituksia, ja hänen näkemyksensä mukaan viitotussa puheessa tuotetaan visuaalista ja auditiivista kieltä yhtäaikaaisesti, jolloin sitä voisi ajatella eräänlaisena välikielenä. Hänen mukaansa olisi kiinnostavaa, jos tulevaisuudessa asiasta päädyttäisiin lopputulokseen. Näkökulmaan vaikuttaa hänen mukaansa myös se, kuinka kieli määritellään.

Kahdessa haastattelussa nostettiin esille, että mikäli kieltä ajatellaan vuorovaikutuksen välineenä, jonka tavoitteena on saada yhteys ihmisten välille, ei ilmaisun silloin tarvitse olla jotakin tiettyä kieltä. Eräs haastateltava pohti, että vaikka viitottu puhe yleensä opetellaan vasta aikuisena, olemassa voi olla myös niin sanottuja "natiiveja" viitotun puheen käyttäjiä. Esimerkkinä hän nosti mahdollisen perheen, jossa käytetään viitottua puhetta ja syntyy kuuro lapsi. Haastateltava

esitti, ettei tutkimuksen tekemiseen tarvita aina laajaa otantaa, vaan myös tapaututkimus on mahdollisuus.

Varsinkin opettamistyötä tekevät haastateltavat olivat sitä mieltä, että kaikenlaiset lisätutkimukset helpottaisivat heidän työtään. Nykyisin opettajilla itsellään nähtiin olevan suuri vastuu menetelmän taidon eteenpäin välittämisessä ja heidän mainittiin olevan ”aika yksin asian kanssa”. Myös uusi tai päivitetty materiaali nähtiin tervetulleena ja yksi haastateltavista toivoikin uutta viitotun puheen oppikirjaa. Tutkimukset toisivat varmuutta paitsi opettamiseen, myös opiskelijoille ja tuoreille työelämään siirtyneille ammattilaisille, joille ei ole vielä ehtinyt kertyä kokemusta. Kolme haastateltavista otti esiin tutkimuksien hyödyt oppimisprosessin kannalta. Selkeät raamit olisivat heidän mukaansa hyvä tuki opiskeluvaiheessa.

Joku muu kuin minä voi taas toisaalta ajatella, että luovuus on hyväksi viitotussa puheessa. Mutta itse oppimisprosessiin ei sovi se, että alusta asti ryhdytään luovaksi, kun ei ole sitä pohjaakaan.

Tutkimusten arveltiin myös auttavan ammattilaisten viitotun puheen osaamisen arvioinnin kehittämisessä. Ammatillisessa koulutuksessa nähtiin tärkeäksi, että osaamisensa aiheesta voi todentaa, ja että ammattiin opiskelevilla olisi tarpeeksi vankka pohjatietämys aiheesta, jotta taidoissa olisi varaa menetelmän variointiin. Osa mainitsi, että arvioinnin olisi hyvä olla samankaltainen samaan tutkintonimikkeeseen tähtäävissä koulutuksissa, jotta voitaisiin paremmin taata osaamisen tasalaatuisuus saman alan ammattilaisten kesken. Virallista arviointia ei pidetty tarkoituksenmukaisena käyttäjäryhmien tapauksessa, vaan osaamisen arvioinnin nähtiin liittyvän enemmän juuri ammatilliseen näkökulmaan.

Tutkimuksien tekemisessä painotettiin eri tahojen välistä yhteistyötä hyvin vahvasti. Haastateltavat korostivat, että kommunikaatioon liittyvistä asioista pitäisi päättää aina yhteistyössä, ja että yhteistyö on kaikkien etu. Yhteistyöhön toivottiin osallistuvan niin viitotun puheen käyttäjät, viitotun puheen opiskelutahot, viittomakieli- ja kommunikaatioalan erinäiset järjestöt ja yhdistykset, sekä alalla toimivat palveluntuottajat ja yritykset.

5.5 Kommunikaatioyhteistyöstä apua profiilin nostamiseen

Kokosimme viimeiseen kategoriaan sellaista aineistoa, mikä ei liittynyt suoraan kolmen pääteemaan, mutta joka mielestämme olisi tärkeä nostaa esiin tässä työssä. Neljä haastateltavaa otti spontaanisti esille muun muassa viitottuun puheeseen liittyvän arvostuksen puutteen ja arvelivat sen olleen vähemmän arvostettu, kuin esimerkiksi viittomakieli. Yksi haastateltavista kertoi asenteen viitottua puhetta kohtaan olleen aikanaan hyvinkin vähättelevä.

[Urani alussa] oli vähän sellainenkin asenne jopa, että viitottu puhe olisi viittomakielen raiskaamista. Se asenne oli tosi vahva silloin, että miksi sitä viittomakieltä pitää väännellä: ”viittomakieli on viittomakieli ja muita variaatioita ei tarvita”. -- Toivottavasti on ja onkin varmaan asenne nykyisin muuttunut.

Haastateltavat eivät osanneet sanoa, mitkä asiat arvostuksen puutteeseen ovat mahdollisesti vaikuttaneet. Eräs haastateltava pohti, onko esimerkiksi viittomakielisten historia ja taistelu viittomakielen asemasta vaikuttanut viitotun puheen arvostukseen ja siten myös siihen, ettei viitotusta puheesta ole tehty paljoa tutkimusta. Tämä oli mielenkiintoinen ja meille uusi esiin tuotu näkökulma, mikä ei tullut esille haastattelu- tai tutkimuskysymyksissä. Ajatus liittyy aikaisemmin viitattuun teokseen Viittomakieli – johdatus kielen olemukseen ja käyttöön (1979), jossa viittomakieli esitettiin kehittymättömänä kielenä, jota tulisi ”korjata oikeaan suuntaan”, eli kohti suomenkielisempää viittomista. Sittemmin ollaan ymmärretty, että viittomakieli on luonnollisesti kehittynyt kieli, eikä visuaalisesti tuotettavaa suomea.

Arvostuksen puute nousi esille myös koulutuksen näkökulmasta. Pidempään työelämässä olleet haastateltavat kokivat saaneensa niukasti, jos ollenkaan, opetusta viitotusta puheesta omissa koulutuksissaan. Myös haastateltavat, joiden opinnoista oli vähemmän aikaa tai olivat lisäkouluttautuneet, kertoivat viitotun puheen olleen hyvin pieni osuus opinnoissa. Kaikkiaan viisi haastateltavaa ilmaisi, että viitottu puhe on heidän mielestään jäänyt sivurooliin puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien joukossa, minkä johdosta sitä pidettiin

eräänlaisena väliinputoajana. Kuusi haastateltavista kertoi, että varsinkin aikaisemmin viitotun puheen hallitsemista pidettiin jopa itsestäänselvyytenä, jos ”ymmärtää suomea ja osaa viittomakieltä”. Viisi haastateltavaa kuitenkin luonnehti viitottua puhetta aivan omanlaiseksi kommunikointikeinoksi ja vaativan tietynlaisista mentaliteettia sekä harjaantumista.

Tavallaan oletettiin, että kun osaa viittomakieltä, niin osaa viittoa suomen kielen mukaankin. -- Viitottua puhetta ei oikein arvostettu, kun ajateltiin että kuka tahansa osaa sitä viittoa.

Se tuli [koulussa] vähän sivutuotteena: että kun osaa viittomakieltä, niin sitten vaan teette sitä suomen kielen mukaan ja hyvin menee. Et ei ollut kyllä mitään tenttejä tai muuta, oli vähän toissijaisessa osassa viitottu puhe.

Tulkkina työskennelleet haastateltavat mainitsivat viitotun puheen tulkkauksien määrän vähentyneen selvästi uransa aikana. Kaksi haastateltavaa pohti, että arvostuksen puute, kirjoitustulkkauksen ja puhelaitteiden suosion nousu sekä sisäkorvaistuteleikkaukset voisivat olla syitä viitotun puheen käyttäjämäärän pienuuteen. Eräs haastateltava myös pohti, että nykyisin parempi tietoisuus viittomakielistä ja lailla turvattu oikeus sen käyttöön voivat olla syitä, miksi varsinkin nuoremman sukupolven viitotun puheen käyttö on vähentynyt.

Lisäksi eräs haastateltava mainitsi, että oman kokemuksensa perusteella viittomiseen liittyy jonkinlainen kynnyks, minkä takia on ”hankala alkaa heilutella käsiään, koska mitä naapurit siitä sanoisivat?”. Hän arveli kynnyksen johtuvan siitä, että viittominen on niin näkyvää. Hänellä oli kokemus, että erityisesti kuulovammaisten keskuudessa kuulemiseen liittyvät ongelmat halutaan yleensä salata mahdollisimman pitkään, koska niitä hävetään. Päinvastoin puhevammaiselle henkilölle viittomat voivat olla kuitenkin mieluisampi menetelmä kuin esimerkiksi puhelaite, kuten eräs haastateltava mainitsi, koska viittomisen kautta saa inhimillisemmän kontaktin toiseen.

Kolmella haastateltavalla oli kokemusta siitä, että viittomien käyttöä ei oltu suositeltu henkilölle, joka heidän arvionsa mukaan olisi niistä hyötynyt. Koska suuren

osan viitotun puheen potentiaalisista käyttäjästä arveltiin olevan iäkkäitä, jo esimerkiksi puheterapiaan pääsemisen mainittiin olevan haaste. Puheterapeutti on yleensä se, joka tekee suosituksen kommunikaatiomenetelmän opetuksen tarpeesta. Ilman suositusta opetusta ei haeta yhtä ahkerasti. Kaksi haastateltavaa arveli, että viittomien suhteen myönnetään herkemmin tukiviittomaopetusta. Kolme haastateltavaa toivat esiin myös sen, että viitotun puheen, tukiviittomisen ja viittomakielen eroja ei välttämättä tiedetä. Tämän vuoksi sopivan kommunikaatiomuodon luo ei aina osata hakeutua. He korostivatkin, että asiasta tiedottamisella voitaisiin tuoda tunnettavuutta viitotulle puheelle. Tiedottaminen voisi auttaa tuomaan viitotun puheen piiriin lisää käyttäjiä ja kohottaa myös sen arvostusta.

Haastateltavat kertoivat myös, että monesti viitotun puheen taito unohtuu tai jätetään tarkoituksella. Syyksi mainittiin useasti se, etteivät lähiympäristöön kuuluvat ihmiset osaa viittoa. Kolme haastateltavista mainitsi esimerkkinä yksinopiskelijat ja yksi kertoi kokemuksestaan, että menetelmää oli päädytty vaihtamaan asuntolaan muuton yhteydessä. Kyseisessä asuntolassa ei osattu viittoa, jonka vuoksi viitotun puheen käyttäjä opetteli uuden menetelmän, mitä oli asuntolan työntekijöille helpompi. Toisaalta kaksi haastateltavaa mainitsivat, että pelkkä kurseille osallistuminen ei takaa, että viittomat siirtyisivät käyttöön. Vaikka oppimistilanteessa viitottaisiin ahkerasti tai pariskunta kävisi yhdessä kurssilla, viittominen jätetään, kun astutaan ulos ovesta. Erityisesti kuulovammaisten kohdalla mainittiin, että viittomat voivat jäädä, kun henkilö saa käyttöönsä kuulokojeen tai sisäkorvaistutteen. Tällöin käyttäjä ja hänen lähiympäristönsä voi ajatella, ettei viittomia enää tarvita, koska kuulo on palautunut ”normaaliksi”. Kolme haastateltavaa kuitenkin muistuttivat, että viittomat ovat edelleen hyvä tuki esimerkiksi tilanteissa, joissa laitteita ei voi käyttää. Erilaisten kommunikaatiomenetelmien ei tarvitse korvata toisiaan, vaan niitä voi käyttää myös rinnakkain ja vaihdella niiden välillä.

Lopuksi halusimme nostaa aineistosta esiin idean, joka voisi hyödyttää monia eri kommunikaatioalan tahoja. Huomasimme, että moni haastateltava mainitsi nykyisten kommunikaatioalan järjestöjen resurssien rajallisuuden. Resurssien rajallisuuden vuoksi järjestöjen on mietittävä niiden jakautuminen ja painopiste tarkkaan. Tämän takia kaikkiin toiminnan osa-alueisiin ei voida aina laittaa riittävästi

panoksia. Haastateltavien kokemuksen perusteella kommunikaatio on yleensä se aspekti, joka jää vähäisemmälle huomiolle. Tällä hetkellä viittomakieli- ja puhevammaisalan järjestöillä mainittiin olevan paljon työtä jo esimerkiksi yhteiskunnallisen vaikuttamisen saralla. Lisäksi useiden järjestöjen jäsenkunta on kommunikointitavoiltaan ja -tarpeiltaan hyvin monimuotoinen.

Siinä on juuri se, että kun pitää keskittyä vammaan kaikkiin puoliin, niin aina joku puoli kärsii – ja kuinka ollakaan, monesti se on kommunikaatio. Olisi aivan ideaali ja mahtava ajatus, jos voisi keskittyä vain kommunikointiin ja sitä kautta myös kehittämistyöhön. Olisi myös helpompi esimerkiksi meiltä ohjata tällaisen järjestön piiriin, kun tietää että sieltä saa sen palvelun. Ei järjestöt sulje toisiaan pois, vaan päinvastoin tukee. Se voisi olla myös järjestöjen yhteistyöllä toimiva juttu.

Jos ajatellaan vaikka Kehitysvammaliittoa ja sen alaisuuteen kuuluvia asiakkaita, niin siellä on monta asiaa, mitkä menevät kommunikoinnin edelle. Siellä ajetaan heidän itsemääräämisoikeutta, asumispalvelujärjestelyjä – tällaisia isoja juttuja. Ja vasta sen jälkeen tulee kommunikointi. Olisi mielenkiintoista, jos olisi erikseen kommunikoinnin näkökulmasta joku yhdistys, että sen ei tarvitsisi ajatella sen lisäksi mitään muuta. – Vammaryhmien haasteet ovat niin moninaisia, että liitot pilkkovat ne, ja se pilkkominen lähtee valitettavasti kommunikoinnista. En tiedä minkälainen se [vain kommunikointiin keskittynyt taho] olisi, olisiko se kattojärjestö vai sittenkin pienempi yhdistys, joka olisi ikään kuin näiden kaikkien liittojen rajapinnalla toimiva lisäpalikka.

Kolmessa haastattelussa pohdittiinkin, että kommunikaatioala voisi hyötyä tahosta, jonka painopiste olisi keskittynyt pelkästään kommunikointiasioihin. Haastateltavat pohtivat, että kyseinen taho voisi olla esimerkiksi oma yhdistyksensä tai työryhmänsä, joka tekisi tiiviisti yhteistyötä muiden kommunikaatioalan järjestöjen sekä koulutus- ja asiantuntijatahojen kanssa. Ajatusta pidettiin mieltämisen arvoisena, sillä tällainen taho lisäisi haastateltavienkin toivomaa viittomakieli- ja puhevamma-alan tahojen välistä yhteistyötä ja olisi takaamassa sitä, että kommunikaatio eivät jäisi muiden tärkeiden asioiden jalkoihin.

6 POHDINTA

Kun valitsimme viitotun puheen opinnäytetyömme aiheeksi, käsityksemme viitotusta puheesta oli aineiston tuloksiin nähden hyvin hento. Tavoitteemme saada siitä lisää tietoa on toteutunut monin tavoin. Kirjallisuutta lukemalla, haastateltavia kuuntelemalla ja opinnoissa edistymällä tietämyksemme on lisääntynyt. Toisaalta viitotun puheen käyttäjäsidonnaisuus sekä tutkitun tiedon puute tuovat mieleen edelleen kysymyksiä. Kuten haastatteluissa vahvasti nousi esille, kokemus tuo varmuutta myös viitotun puheen tuottamiseen ja vastaanottamiseen. Tätä kokemusta lähdemme kartuttamaan valmistumisemme jälkeen. Kysymykset ja ihmettely ei kuitenkaan lopu kokemuksen kerryttyäkään. Se onkin avain kehittymiseen ja uuden oppimiseen.

Otsikon kysymykseen siitä, mitä viitottu puhe on, emme näillä tiedoilla osaa antaa yksiselitteistä vastausta, kuten eivät haasteltavatkaan osanneet. Kommunikatiokeinoa määriteltäessä käyttäjien rooli on keskiössä. Tärkeää olisi kysyä heiltä itseltään mikä viitotussa puheessa ymmärtämisen ja tuottamisen näkökulmasta on olennaisinta. Lisäksi käyttäjäryhmien uudelleen tarkastelu olisi tehtävä ennen tarkempaa määrittelyä. Toivommekin, että haastatteluista ja kirjallisuudesta esille nostetut asiat herättävät ajatuksia ja intoa tutkia asiaa lisää uusista näkökulmista.

Työhömme on koottu monen viitotun puheen asiantuntijan ajatuksia, joten työtä lukemalla saa monipuolisen katsauksen viitotun puheen tämänhetkiseen tilaan. Se toimii hyvänä esityönä ja -selvityksenä varsinkin jatkotutkimuksia silmällä pitäen. Haastatteluissa nousi esiin, että viitottua puhetta lähestytään vahvasti omien kokemusten kautta. Koska haastateltavat edustivat monia näkökulmia, toivomme tulosten myös laajentavan ja haastavan lukijan omia käsityksiä aiheesta.

Kaikki haastateltavat pitivät tekemäämme opinnäytetyötä ja sen aihetta hyödyllisenä. Tärkeäksi koettiin aiheen esille nostaminen ja lisätutkimusaiheita ja toiveita tulikin runsaasti. Näistä voimme päätellä, että viitotulle puheelle on edelleen tarvetta ja sitä halutaan kehittää. Toisaalta tämä voi myös kertoa tutkitun tiedon

puutteesta ja sen kaipuusta oman toiminnan tueksi. Toive moniammatillisesta yhteistyöstä eri tahojen kanssa nousi esille useita kertoja. Nämä voisivat olla niitä keinoja, joilla päästään useasta eri näkökulmasta parhaimpaan lopputulokseen myös resurssien näkökulmasta.

Viitotun puheen nostaminen uuden tutkimuksen kohteeksi myös auttaisi saamaan aiheelle tunnettavuutta ja nostaisi sen profiilia muiden puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien joukossa. Suomessa on todennäköisesti monia henkilöitä, jotka hyötyisivät näin moneen taipuvasta ja kontaktiin kannustavasta menetelmästä. Eräs haastateltava kiteytti tutkimuksien tärkeyden näin: ”Kun vaan saataisiin lisää tunnettavuutta ja alettaisiin arvostaa viitottua puhetta enemmän. Tehdäisiin tutkimuksia, koska sellaisia ihmiset ovat: kaikkea mitä tutkitaan, arvostetaan.”

LÄHTEET

- Ammattinetti. Ammatit. Hakusana: ohjaaja. Viittomakielen ohjaaja. Saatavilla 9.5.2020 http://www.ammattinetti.fi/amatit/detail/292_ammatti
- Diakonia-ammattikorkeakoulu. Opiskelu. Opiskelijan polku. Opintojen suorittaminen. Opetussuunnitelmat (OPS). Tulkki (AMK), viittomakielen ja puhevammaisten tulkkaus. Saatavilla 2.3.2021 [Diak-OPS-2019-Tulkki-AMK-viittomakielen-ja-puhevammaisten-tulkkaus.pdf](http://www.diakonia.fi/diak-ops-2019-tulkki-amk-viittomakielen-ja-puhevammaisten-tulkkaus.pdf)
- Fast, M. & Kalela, E. (23.10.2006). *Viitottu puhe suomalaisessa kuulovammaisuutta ja erityispedagogiikkaa koskevassa kirjallisuudessa*. Kuulonhuoltoliitto ry. Saatavilla 24.4.2020 https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2017/03/viitottu_puhe_kirjallisuudessa.pdf
- Haaksilahti, T. (2012). Kommunikaatiokeinot ja kommunikaation tukeminen. Teoksessa U. Aunola (toim.) *Viiton ja ohjaan – viittomakielen ohjaajan oppikirja*. (s. 143–157) Tampere: Opetushallitus.
- HE 220/2009. Hallituksen esitys Eduskunnalle vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta sekä vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain ja sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain 4 §:n muuttamisesta. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2009/20090220#idp447343040>
- Humanistinen ammattikorkeakoulu. Työkalut. Wiki. Opintojen suunnittelu. Humakin opetussuunnitelmat. Tulkkauksen ja kielellisen saavutettavuuden koulutus. (Päivitetty 2020) Saatavilla 2.3.2021 [Humakin opetussuunnitelmat - Opintojen suunnittelu - Yleinen sivusto](http://www.humakin.fi/humakin-opetussuunnitelmat-opintojen-suunnittelu-yleinen-sivusto)
- Huuhtanen, K. (toim.) (2011). *Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa*. (uud. p.). Kouvola: Solver palvelut.
- Härmä, L. & Pelkonen, M. (1996). *Viitotun puheen oppikirja*. Kirjapaino F. G. Lönnberg.
- Ikonen, O. (toim.) (1996). *Kehitysvammaisten lasten kommunikaatio-opetus – taustatietoa ja ohjeita opetusta varten*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston täydennyskoulutuskeskus.
- Järvenpää, J. & Koskela, A. (2000). *Kohti tuntematonta päämäärää – sisäkorvaimplanttileikattujen lasten kommunikointikeinojen muuttuminen*. (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, erityispedagogiikan laitos) Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-2000843088>
- Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Kankaanpää, Miia (2015). *Kuulovikainen lapsi puheterapiassa – kyselytutkimus suomalaisille puheterapeuteille*. (Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteiden laitos) Saatavilla <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201508133479>
- Korpijaakko-Huuhka, A.-M. & Lonka, E. (toim.) (2000). *Kuulon ja kielen kuntoutus – vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. Tampere: Palmenia-kustannus.
- Kuuloavain.fi. Tietoa. Palvelut. Viittomakielen ja kommunikaationmenetelmien opetus. Saatavilla 26.2.2021 <https://www.kuuloavain.fi/info/palvelut/viittomakielen-ja-kommunikaatiomenetelmien-opetus/>

- Kuuloliitto ry. Kuulo. Kuulo ja kuulovammat. Saatavilla 20.2.2021 <https://www.kuuloliitto.fi/kuulo/kuulo-ja-kuulovammat/>
- Kuuloliitto ry. Toiminta. Esteettömyys. Kommunikaatio. Saatavilla 26.2.2021 <https://www.kuuloliitto.fi/selkea-puhe-ja-huulioluku/>
- Kuuloliitto ry:n julkaisu 5/2019. Kuuloviesti. Koulutukset 2020. s. 39. Saatavilla 27.3.2021 [KUULOLIITON JULKAISU kuuloviesti - PDF Free Download \(docplayer.fi\)](https://www.kuuloliitto.fi/kuuloviesti-2020-39)
- Kuuloliitto. Ajankohtaista. Blogit. Oikeus kielen ja kommunikaation opetukseen turvattu vammaislainsäädännön uudistuksessa. Saatavilla 15.4.2021 <https://www.kuuloliitto.fi/2021/03/26/oikeus-kielen-ja-kommunikaation-opetukseen-turvattu-vammaislainsaadannon-uudistuksessa/>
- Kuulonhuoltoliitto ry (23.2.2005). *Viitotun puheen etäopetusprojekti Vipe – loppuraportti*. Saatavilla 9.5.2020 https://www.kuuloliitto.fi/wp-content/uploads/2017/03/vipe_loppuraportti.pdf
- L 359/2015. Viittomakielilaki. Saatavilla. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150359>
- Lahtinen, R. (2012). Kuurosokeiden ohjaus. Teoksessa U. Aunola (toim.) *Viiton ja ohjaan – viittomakielen ohjaajan oppikirja*. (s. 259–168) Tampere: Opetushallitus.
- LapCi ry. Sisäkorvaistute. Saatavilla 18.3.2021 <https://lapci.fi/sisakorvaistute/>
- Lonka, E. (2000). Huonokuuloisen aikuisen kommunikointitaitojen kuntoutus. Teoksessa E. Lonka & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kuulon ja kielen kuntoutus – vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. (s. 287–304). Tampere: Palmenia-kustannus.
- Lonka, E. (2000). Huonokuuloisen aikuisen kommunikointitaitojen kuntoutus. Teoksessa E. Lonka & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kuulon ja kielen kuntoutus – vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. (s. 287–304). Tampere: Palmenia-kustannus.
- Opintopolku.fi. ePerusteet. Kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto. Tutkinnonosat. Saatavilla 12.3.2021 <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/esitys/4038054/reformit/tutkinnonosat/4127732>
- Rainó, P. (2012). Kuuro lapsi ja sisäkorvaistute. Teoksessa: *Viiton ja ohjaan – viittomakielen ohjaajan oppikirja*. (s.100–107). Tampere: Opetushallitus.
- Salmi, E. & Laakso, M. (2005). *Maahan lämpimään – Suomen viittomakielisten historia*. Helsinki: Libris.
- Savisaari, E. & Vanne, A. (1979). *Viittomakieli – johdatus kielen olemukseen ja käyttöön*. Karkkila: Gaudeamus.
- Stolt, S. (2000). Kuuron lapsen kaksikielisyyden tukeminen. Teoksessa E. Lonka & A.-M. Korpijaakko-Huuhka (toim.), *Kuulon ja kielen kuntoutus – vuorovaikutuksesta kommunikointiin*. (s. 159–175). Tampere: Palmenia-kustannus.
- Sume, H. (2010). *Muutokset sisäkorvaistutetta käyttävän lapsen kommunikaatiossa vanhempien näkökulmasta*. Puhe ja kieli, 30(4), 189–202. Saatavilla 24.4.2020 <https://journal.fi/pk/article/view/4742/4447>
- Suomen kuurosokeat ry. Kuurosokeus. Kommunikaatio. Näköaistiin perustuvat menetelmät. Saatavilla 20.2.2021 <https://kuurosokeat.fi/kuurosokeus/kuurosokeiden-kommunikaatiomenetelmat/nakoastiin-perustuvat-menetelmat/>

- Takala, M. (2016). Kommunikointitapojen kirjo. Teoksessa M. Takala & H. Sume (toim.), *Kieli, kuulo ja oppiminen – Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus*. (s. 38–55). Helsinki: Finn Lectura.
- Takala, M. (2016). Moniulotteinen kuulovammaisuus. Teoksessa M. Takala & H. Sume (toim.), *Kieli, kuulo ja oppiminen – Kuurojen ja huonokuuloisten lasten opetus*. (s. 22–37). Helsinki: Finn Lectura.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Julkaisut. Sähköiset käsikirjat. Vammaispalvelujen käsikirja. Tuki ja palvelut. Sopeutumisvalmennus. Kommunikaatio-opetus ja -ohjaus. Saatavilla 27.3.2021 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/sopeutumisvalmennus/kommunikaatio-opetus-ja-ohjaus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Käsikirjat. Vammaispalvelujen käsikirja. Ajankohtaista. Vammaispalvelulainsäädännön uudistus. Saatavilla 15.4.2021 <https://thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/ajankohtaista/vammaispalvelulainsaadannon-uudistus>
- Tieteen termipankki. Haku: idiomi. Saatavilla 21.2.2021 <https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Kielitiede:idiomi>
- Tietoarkisto. Palvelut. Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja. Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Teemoittelu. Saatavilla 15.4.2021 <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. (1. uud. p.). Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. Saatavilla <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789520400118>
- Vates. Tietopaketit. Työelämän saavutettavuus. Viestinnän saavutettavuus. Saatavilla 15.4.2021 <https://www.vates.fi/tietopaketit/tyoelaman-saavutettavuus/viestinnan-saavutettavuus>
- Viita, H. (2008). Viittomakielisuomi. *Puhe ja kieli* 28(1), s. 41–52.
- Von Tetzchner, S. & Martinsen, H. (1999). *Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin*. Helsinki: Kehitysvammaliitto.
- Von Tetzchner, S. & Martinsen, H. (2001). *Introduction to Augmentative and Alternative Communication*. (2. p.) Whurr Publishers: Lontoo ja Philadelphia.

LIITE 1. TUTKIMUSKIRJE

Aihe: Viitotun puheen opettajien ja asiantuntijoiden haastattelu opinnäytetyötämme varten

Hei

Etsimme viitotun puheen opettajia ja asiantuntijoita haastatteluun opinnäytetyötämme varten. Haastattelun teemana on viitottu puhe ja sen opetus Suomessa. Aihe on hyvin ajankohtainen ja haluamme tällä työllä vastata työelämän tarpeeseen viitotun puheen tutkimisesta.

Tavoitteenamme on kartoittaa viitotun puheen opetuksen nykytilannetta sekä muita aiheesta herääviä ajatuksia. Opinnäytetyömme tarkoituksena on antaa näkökulmia viitotun puheen tutkimuksen ja opetuksen kehittämiseksi. Haastattelu toteutetaan teemahaastatteluna etäyhteydellä. Vastaukset käsittelemme anonyymeina. Opinnäytetyö toteutetaan yhteistyössä Kuuloliiton kanssa ja julkaistaan osoitteessa www.theseus.fi keväällä 2021.

Haastatteluille on varattu aikaa 1 t – 1 t 30 min. Toteutamme haastattelut loka-joulukuun aikana.

Toivomme, että vastaat tähän viestiin mahdollisimman pian, jotta voimme sopia haastattelun ajankohdasta ja paikasta sekä lähettää haastattelukysymykset etukäteen katseltaviksi.

Ystävällisin terveisin

Diakonia-ammattikorkeakoulun tulkkioiskelijat

Anni Lehto ja Ruut Salo

Turun kampus

LIITE 2. HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. Kerro suhteestasi viitottuun puheeseen.
2. Määrittele omin sanoin, mitä viitottu puhe mielestäsi on.
3. Miten viitotun puheen käyttö menetelmänä on muuttunut ajan myötä?
4. Mitä mieltä olet viitotun puheen opetuksen tilanteesta tällä hetkellä?
5. Miten opetat viitottua puhetta?
6. Miten viitotun puheen osaamista arvioidaan ja miten sitä pitäisi mielestäsi arvioida?
7. Mitä ajattelet viitotun puheen suosituksista? Jos tekisit muutoksia, mitä ne koskisivat?
8. Millaista tutkimusta viitotusta puheesta mielestäsi kaivattaisiin?
9. Kenen vastuulla viitotun puheen tutkimuksen, teorian ja opetuksen kehittämisen mielestäsi on?
10. Herääkö aiheesta muita ajatuksia?